

REGIONALNI PLAN ZA NASLEĐE SEVER

2015 - 2018

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

Regionalni plan za nasleđe Sever

2015 - 2018

maj 2015
Priština

Uvodna reč

Zajednice širom sveta sve više i više traže način da postanu aktivnije u lokalnoj vlasti i da odlučuju o tome na koji način će se upravljati njihovim lokalnim resursima. Demokratsko učešće uz inkluzivni pristup prema svima, vođenje računa o pravima na poštovanje običaja sopstvene kulture neophodno je za dobrobit zajednica u kojima se višestruki identiteti i različitost smatraju važnim resursima.

Nasleđe, kao jedan od osnova savremenog života, igra ključnu ulogu u lokalnom ekonomskom razvoju budući da bi odgovorna briga i upravljanje nasleđenim resursima mogli da predstavljaju nešto od čega bi zajednice mogle da imaju koristi. Zajednički projekat Evropske unije / Saveta Evrope – Podrška promovisanju kulturne raznolikosti na Kosovu (PKRK) je inovativan po načinu na koji se lokalne zajednice uključuju u brigu i upravljanje svojim nasleđem, dok se razvoj metodologija i programa koji odgovaraju lokalnom senzibilitetu zasniva na dogovorenim standardima.

Pomoću ovog integrisanog pristupa nasleđu i raznolikosti, Plan za nasleđe spaja najistaknutije karakteristike zajednica u regionalni okvir. Pored dobro poznatih nasleđenih resursa, on pokušava da poveže i nematerijalne aspekte savremenog života zajednice i da ga poveže sa različitim načinima na koje nasleđe ima svoju ulogu. Budući da je takve prirode da podstiče učešće, u izradi Plana za nasleđe od samog početka lokalni akteri su podsticani na sve veću i veću ulogu kao i u planovima koji se odnose na njegovu budućnost. Tokom celog procesa naročita pažnja je bila posvećena održivosti i preduzete su neophodne mere u obliku konkretnih primera i uputstava, kao i u obliku izgradnje lokalnih kapaciteta za sprovođenje akcija.

Plan za nasleđe je koristan alat kojim će se obezbediti platforma za lokalne zainteresovane strane da udruže svoje snage u okviru regionalne strategije i prokrčiti put za jačanje veze između akcija u kojima učestvuje šira zajednica i formiranja politike na centralnom nivou, budući da nudi dinamičan i sistematski pristup lokalnim procesima razvoja uz korišćenje postojećih nasleđenih resursa.

Iako podstiče koordinirane akcije opština na Kosovu, ovaj plan postavlja i zajednički okvir za sve regije na Kosovu budući da svi oni slede istu proceduru u svojim oblastima. U skladu sa principima demokratskog učešća, raznolikosti i inovativnih akcija, ovaj proces je usmeren ka tome da dovede do razvoja Plana za nasleđe Kosova koji će pomoći vlastima Kosova u postizanju njihovog cilja da se približe evropskim normama i standardima.

Nadam se da će rad na Zajedničkom projektu PKRK koji se odnosi na davanja primera putem tehničke pomoći podstaći vlasti da olakšaju rad lokalnih aktera i stvoriti uslove da zajednice više cene i štite naše zajedničko nasleđe i da njime bolje upravljaju.

Klaudija Lučiani

Direktor Direktorata za demokratsku upravu
Savet Evrope
Strazbur

* Ovaj naziv ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SBUN 1244 i mišljenjem MSP-a o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Kako kamo doba danas zvuči?

Nikome od onih koji su se upoznali sa arheološkim ostacima iz doba neolita u blizini Rudnika, uključujući i jedinstvenu okarinu, ušli u srpski pravoslavni manastir Banjsko ili posetili rudarski kompleks Trepča nisu, u stvari, potrebna predavanja o moći nasleđa – oni su je osetili u njenom najboljem izdanju: nešto što su ljudi napravili i namenili ljudima!

Činjenica da takva blaga predstavljaju Kosovo nije samo pitanje tradicije. Mnoga od ovih otkrića predstavljaju i konkretan rezultat skorašnjeg zajedničkog programa podrške Promovisanju Kulturne Raznolikosti na Kosovu (PKRK), koji je uglavnom finansirala Evropska unija, a sproveo Savet Evrope.

Nedavno predstavljanje talentovanog mladog umetnika sa Kosova Petrita Halilaja u okviru prestižne umetničke zbirke Punta della Dogana u Veneciji inspirisano je okarinom! Dakle, kada neko treba da da uvodnu reč za Plan za nasleđe za severno Kosovo, reči o nasleđu odmah dobijaju veoma konkretnu boju, obrise i – zvuke!

Upravo zbog toga su takvi planovi i osmišljeni, sastavljeni, razrađeni, odobreni i objavljeni: da bi se prošlost ponovo oživela. Ili da budemo još ambiciozniji: da bi ljudi dobili ideje kakve su promene moguće kada vratimo u život neke stare, gotovo zaboravljene vrednosti, kao što su dijalog i međusobno razumevanje. Kada je reč o severnom Kosovu, na kome važnu većinu čini srpska zajednica, takav dalekovidi pristup nasleđu je od presudne važnosti. Možemo to nazvati raznolikosti, održivim razvojem ili, jednostavno, kvalitetom života: suština je u tome da građani uvek treba da imaju koristi od dobrih ideja koje se sprovode u delo.

Čak i u rudniku Trepča moderna procena važnog industrijskog nasleđa ide ruku pod ruku sa savremenom potrebom da se bude inventivan u pronalaženju zajedničkih političkih rešenja, takođe – kako bi se lokalnim zajednicama pružila mogućnost da koriste nasleđe za lokalni razvoj i za unapređenje kvaliteta njihovog života. Time svest o nasleđu postaje veoma konkretna: počinju da se stvaraju novo znanje, nova radna mesta, nove poslovne šanse i – što je najvažnije – nove ideje među novim generacijama.

Iskreno se nadam da će ovaj Plan za nasleđe podstaći sve zainteresovane strane da dokažu da mogu s ponosom da se prisećaju svoje prošlosti i da budu okrenuti ka budućnosti. Uz takvo shvatanje, svi oni će učestvovati u procesu koji ne predstavlja samo još jedan u nizu „pilot-projekata”, već u procesu koji može da posluži kao inspiracija za ostale prelete preko teških terena naše savremene krize.

Samuel Žbogar,

Head of the European Union Office and
EU Special Representative in Kosovo

Uvod

Svi koji su učestvovali u programu Podrška promovisanju kulturne raznolikosti na Kosovu (PPKRK) radili su to sa ciljem da se društvene zajednice što više transformišu kroz participativnu demokratiju, uz korišćenje nasleđa kao zajedničke vrednosti. Svi su bili usmereni ka obezbeđivanju dobrobiti zajednica što je ključni faktor koji doprinosi obezbeđivanju fundamentalnih ljudskih prava, kroz unapređenje kvaliteta života i životne sredine. Unapređenjem kvaliteta života i životne sredine nameravamo da podstaknemo društveni život zasnovan na aktivnim pojedincima, koji su posvećeni i slobodno i demokratski učestvuju u procesu razvoja. Taj demokratski proces razvoja treba da se zasniva na održivom korišćenju resursa lokalnog nasleđa, stvaranju šansi za jednak pristup tim resursima, kao i na pravednoj raspodeli koristi između naroda na dostojanstven način.

Poseban način na koji su zajednice uključene upraksama svakodnevnog života, gde oni aktivno učestvuju u procesu odlučivanja u cilju ekonomskog i socijalnog razvoja, od pre-sudne je važnosti kako bismo mi lakše mogli da sagledamo svu kompleksnost zajedničkog života. Kroz međukulturalni dijalog pruža nam se prilika da stvorimo neophodno međusobno razumevanje, da se međusobno razumemo i redefinišemo naše odnose. Naš sadašnji život i naši izgledi za budućnost često su pod uticajem naše sopstvene prošlosti i zajedničkog nasleđa.

Nasleđe se jednostavno može opisati kao kulturna i prirodna dobra i resursi koje su civilizacije nasledile iz prošlosti dok na lokalnom nivou nasleđe predstavlja isprepleteno mnoštvo zajednica, mesta, priča i predela. Kako ćemo ga lično doživljavati često zavisi od našeg uzrasta – za decu je nasleđe obično nešto „staro“ i istorijsko, za odrasle je nasleđe možda identitet, dok stariji nasleđe mogu da povezuju sa „zlatnim vremenima iz prošlosti“ i „gubitkom“ vrednosti. Ali na nekom nivou svi uzrasti prepoznaju važnost nasleđa.

Prepoznavanje važnosti nasleđa ne znači uvek i vrednovanje i razumevanje nasleđa. Nasleđe je i predmet uništavanja - nekada svesnog, iz kompleksnih razloga, ili nesvesnog, jer je ostavljeno da propadne, dezintegriše se i nestane.

Prepoznavanje vrednosti raznolikog nasleđa, poštovanje i postavljanje na pravo mesto u istoriji, izazovan je ali i uzbudljiv proces, ako se njime upravlja na odgovoran način.

Plan za nasleđe za severni deo Kosova jeste proizvod inicijative lokalne zajednice u okviru komponente za lokalni ekonomski razvoj zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope - Podrška promovisanju kulturne raznolikosti na Kosovu (PPKRK) - i predstavlja nastavak pilot projekta koji je već urađen za zapadi deo Kosova. Ovim planom se obezbeđuje okvir za utvrđivanje najpogodnijih strategija za unapređenje ciljeva, u kontekstu razvoja održivih inicijativa koje se odnose na nasleđe i komponente turizma u okviru opšte strategije za turizam u regionu.

Komponenta lokalnog ekonomskog razvoja (LER) projekta PPKRK inspirisana je Pilot projektom za lokalni razvoj (PPLR) u okviru Regionalnog programa Saveta Evrope za kulturno i prirodno nasleđe u jugoistočnoj Evropi.

Iako je projekat PPKRK I i II bio više usmeren da prati već poznate inicijative koje su bile fokusirane na nasleđe i razvoj turizma kroz nasleđe, on je oduvek težilo ka održavanju veza sa Regionalnim programom kako bi se doprinelo naporima koji se ulažu u drugim zemljama u regionu. Naš rad usmeren ka nasleđu stvara platforme na kojima se različiti problemi relevantni za zajednice prepliću u okviru konkretnih akcija, čime se daje primer društva kakvo mi želimo da izgradimo.

Nakon uspeha procesa na izradu plana za nasleđe zapadnog Kosova, sada je on proširen na ostala tri regiona Kosova.

Na koncept Plana za nasleđe uticao je uspešan primer modela Irskog veća za nasleđe, dok su stručnjaci iz Irskog veća za nasleđe pomagali u procesu oblikovanja Planova za nasleđe i davali podršku jačanju kapaciteta zainteresovanih strana na lokalnom nivou. Sprovodenje plana za nasleđe u četiri regiona zasniva se na metodologiji koja se pokazala kao uspešna u zapadnom delu Kosova, a koja uključuje angažovanje zajednice, prikupljanje podataka, procenu izvodljivosti, pilot akcije, napore usmerene ka jačanju kapaciteta, pripremu i sprovođenje plana za nasleđe.

Usvojen je sistematski, analitičan i strukturisan pristup zasnovan na lokalnim prednostima, slabostima, šansama i opasnostima vezanim za razvoj održivih inicijativa a u vezi sa nasleđem i turizmom u određenom regionu. Pilot akcije koje su se odvijale istovremeno u svim regionima dale su znatan doprinos u formulisanju plana za nasleđe.

Osnovna strategija podrazumeva uključivanje inicijativa koje se odnose na nasleđe i razvoj turizma u vezi sa nasleđem uz razvoj sektora opštег turizma u regionu.

Strategija je usmerena ka podizanju svesti, obrazovanju, obuci i predloženim akcijama koje se donose na kulturno i prirodno nasleđe, i bavi se praktičnim pitanjima kao što su potreba stalnog prikupljanja/vrednovanja podataka, zaštita, restavracija, signalizacija, dostupnost informacija i obezbeđenost određenog lokaliteta, a sve to kroz proces partnerstva i saradnje u koji su uključene sve zainteresovane strane i akteri na centralnom nivou, nivou opštine, zajednice, kao i oni koji se bave nasleđem i turizmom u regionu.

Za ovaj proces koji se zasniva na partnerstvu, saradnji i zajedničkom vlasništvu, u severnom delu Kosova partner je bila nevladina organizacija Mundesia, koja radi sa svim zajednicama.

Plan za nasleđe sadrži osam delova, u kojima se naglašava suština nasleđa u središtu života zajednice, daje se opšti pregled nasleđa u regionu, upoznaje se sa idejom o izradi plana za nasleđe i opisuje se kako je nastao ovaj plan nasleđa. Pored toga, on se osvrće i na promenu stavova i pristupa lokalnih zainteresovanih strana do kojih je došlo tokom procesa rada na planu i koje naglašavaju strateška pitanja koja je potrebno razmotriti u razvojnom procesu. Naposletku, u njemu se daju ciljevi i sa njima povezana rešenja koja je moguće postići uz jasnu „mapu puta“ za primenu plana kao i kratak pregled atraktivnosti iz svake opštine u regionu u kontekstu plana za nasleđe.

Projekat PPKRK nastoji da naglasi organsku vezu između nasleđa i različitih načina na koje se ono manifestuje uz minimalizaciju razlika između materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasleđa i prirodnog nasleđa kroz sveobuhvatan, participativan i integrativan pristup u kome sve zajednice imaju pravo glasa i svoje mesto. U njemu se takođe podstiče uključivanje savremene umetnosti kao forme izražavanja nasleđa, raznolikosti i različitih identiteta u ovom regionu. To je neophodno za društveno uključivanje i održivi ekonomski razvoj.

Mi koji smo uključeni u projekat PPKRK verujemo da će ovaj regionalni Plan za nasleđe imati bitan uticaj na lokalni razvoj u severnom Kosovu, koji će postepeno dovesti do Plana za nasleđe Kosova i predstavljati pozitivan primer za ostale regije u Evropi.

Hakan Shearer Demir
Vođa tima PPKRK

Terry O'Regan
Stručnjak Saveta Evrope

ZAHVALNOST

Želeli bismo da izrazimo zahvalnost svim zainteresovanim stranama koje su aktivno učestvovale u pravljenju ovog plana, a naročito:

- . Članovima zajednice iz Mitrovice, Vučitrna i Srbice,
- . Volonterima iz zajednice,
- . NVO: Mundesia,
- . PPKRK međuopštinskim radnim grupama iz Mitrovice, Vučitrna i Srbice,
- . PPKRK članovima regionalne radne grupe,
- . Regionalnom centru za kulturno nasleđe u Mitrovici,
- . Gradonačelnicima opština Mitrovića, Vučitrn i Srbica,
- . Nora Arapi, Ministarstvo kulture, omladine i sporta – sabirna tačka za lokalni razvoj;

Stručnjacima koji su doprineli izradi plana u različitim fazama

- . Teri Oregan, Irska, stručnjaku SE,
- . Lijamu Skotu, Irsko veće za nasleđe,
- . Juliji Tričkovskoj, specijalisti PPKRK za kulturno nasleđe,
- . Valmiri Gaši, Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje,
- . Fadilu Bajraktariju, Institut za zaštitu prirode,
- . RrezeuLodži, RCKN u Mitrovici,
- . Hilkui Salihu, RCKN u Mitrovici;

Partnerskim organizacijama koje su podržale proces izgradnje kapaciteta

- . Irsko veće za nasleđe, Irska;

Koordinatoru HDP – severni region

- . Fatmiru Beki

Koordinatoru za lokalni ekonomski razvoj u PPKRK i regionalnom koordinatoru

- . Harmoniji Radonić,
- . Avniju Manaju.

Spisak skraćenica

BIOFOR-UNK	Biodiverzitet i šumarstvo - Ugovor o neograničenom kvalitetu
ZKN	Zakon o kulturnom nasleđu
KNbG	Kulturno nasleđe bez granica
SE	Savet Evrope
URIS	Uporedne regionalne integracijske studije
OCD	Organizacije civilnog društva
EP	Evropsko partnerstvo
APEP	Akcioni plan za Evropsko partnerstvo
EOG	Ekološki odgovorna grupa
EU	Evropska unija
EU CARDs	Pomoć Evropske unije zajednici za rekonstrukciju, razvoj i stabilizaciju
BDP	Bruto domaći proizvod
GIZ	Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju)
GTZ	Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (Nemačka organizacija za tehničku saradnju)
MMRG	Međuministarska radna grupa
PNR	Program za nasleđe i raznolikost
MZN	Mreža zajednica za nasleđe
MRG	Međuopštinska radna grupa
PPLR	Pilot projekat za lokalni razvoj
LER	Lokalni ekonomski razvoj
ZPP	Zakon o prostornom planiranju
MPŠRR	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja
MKOS	Ministarstvo za kulturu, omladinu i sport
MEST	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MŽSPP	Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje
MLS	Ministarstvo za lokalnu samoupravu
MTI	Ministarstvo trgovine i industrije (Odsek za turizam)
MST	Ministarstvo saobraćaja i telekomunikacija
NVO	Nevladine organizacije
PKRK	Promocija kulturne raznolikosti Kosova
RCKN	Regionalni centar za kulturno nasleđe
RRG	Regionalna radna grupa
SPC	Srpska pravoslavna crkva
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
USAID	Agencija Sjedinjenih država za međunarodni razvoj

01

Eksponat u dvorištu Muzeja kristala, Stari Trg, Opština Mitrovica

NASLEĐE U SREDIŠTU ŽIVOTA ZAJEDNICE

1.1 Šta je nasleđe?

Nasleđe je sve što smo nasledili iz prošlosti uključujući spomenike, arheološke i druge nasleđene objekte, graditeljsko nasleđe, religijsko nasleđe, flora, fauna, staništa divljih životinja, geologija i topografija, predeli, genealogija, tradicionalna muzika, igre, manifestacije i priredbe, folklor, artefakti iz tradicionalnog života, usmeno nasleđe i lokalna istorija.

Nasleđe je vitalni deo našeg identiteta i osećaja pripadnosti. To je neodvojivi deo našeg svakodnevnog života i izuzetan resurs koji doprinosi dobrobiti društava uključujući zaposlenje, rekreaciju, zdravlje, učenje i uživanje. Društvena vrednost nasleđa je neprocenjiva u tom smislu što obezbeđuje fokus oko koga se zajednica angažuje i sarađuje, inspiriše nas da se ponosimo karakterom naših ulica i predela i podstiče nas da se brinemo o našem svakodnevnom okruženju.

Ne postoji smisleno ekonomsko objašnjenje za podršku nasleđu jer inicijative koje se baziraju na nasleđu i turizam imaju presudnu ulogu u razvoju privrede. Inicijative i turizam koji se zasniva na nasleđu donose posao i održivi finansijski prihod kada se uklope u sveobuhvatni razvojni program.

Nasleđe obuhvata i materijalne i nematerijalne elemente koji su odraz kulture i kreativnosti ljudskih zajednica od pamtiveka kao i bogate raznolikosti i lepote prirodnog okruženja.

“ Nasleđe obuhvata i materijalne i nematerijalne elemente koji su odraz kulture i kreativnosti ljudskih zajednica od pamtiveka kao i bogate raznolikosti i lepote prirodnog okruženja. ”

1.2 Vrednost nasleđa

U prošlosti, nasleđe je često pogrešno doživljavano kao nešto za šta su odgovorne isključivo vlade i akademici. Ali isto kao što postoji vlasništvo nad nasleđem na centralnom/državnom nivou, tako je ono i vlasništvo zajednica, pa čak i pojedinaca. Većina domaćinstava čuva „porodično nasleđe“ u obliku nameštaja, ukrasa, knjiga i dokumenata, fotografija,

priča, pesama, istorije, pa čak i odeće koje se prenosi sa kolena na koleno. Nasleđe je vitalni sastojak obrazovnih programa u celom svetu. Svi nivoi društva prepoznaju da nasleđe ima vrednost koju nije uvek moguće izmeriti u novčanom smislu.

Složeno vlasništvo i vrednosti koje se pripisuju nasleđu mogu da posluže kao objašnjenje zašto je ono toliko često ugroženo. Njegova simbolična vrednost ponekad može da dovede do razaranja u konfliktnim situacijama. To što se smatra da nema novčanu vrednost može da dovede do uništenja zbog neznanja ili propadanja zbog nebrige, naročito kada njegov značaj nije zvanično priznat, istražen, utvrđen i zaštićen od mešanja i oštećenja usled delovanja životne sredine. Svest o takvim opasnostima po nasleđe mora da se ugradi u strategiju koja za cilj ima stavljanje nasleđa u središte vrednosnog sistema svih društava. Reagovanje na takve opasnosti i shvatanje maksimalne vrednosti nasleđa za sve građane zahteva adekvatna sredstva i

različit pristup u prikupljanju i opravdavanju neophodnih sredstava.

Sreća je, dakle, što je danas u celom svetu važna ekomska vrednost nasleđa zajednica priznata na centralnom i opštinskom nivou i nivou zajednice kao fokus za mala preduzeća, kao atrakcija zaiste i, sve više, za investitore. Većina država, ako ne i sve, ima baštinu od međunarodnog značaja – ali tih mesta obično nema mnogo, i dok s jedne strane njihov značaj obezbeđuje priliv posetilaca, obično su ograničenog kapaciteta i sami po sebi retko predstavljaju bazu za izvodljiv, održiv nacionalni sektor turizma. Sve napredne i odgovorne zajednice stoga se veoma trude da se proaktivno i kreativno angažuju oko svog šireg nasleđa.

Aktiviranje na polju nasleđa podrazumeva utvrđivanje njegove društvene, kulturne, ekološke i ekomske vrednosti. Kroz šest neophodnih koraka, zajednice mogu da:

Svadbena povorka, selo Vlahinje, Opština Mitrovica

- identifikuju i zabeleže svoje nasleđe,
- se pobrinu da se ono čuva,
- unaprede svoje nasleđe i predeo,
- ga uključe u današnju kulturu življenja, i tamo gde je to moguće, odrede mu novu održivu upotrebu uz poštovanje i prihvatanje odgovornosti da se to nasleđe neoštećeno prenese na buduće generacije.

To zahteva strateški strukturisan pristup na centralnom, regionalnom, opštinskom nivou i nivou zajednice, a najuspešnije je i najodrživije kada se zasniva na tome da lokalne zajednice dele svoje vredno nasleđe sa posetiocima, a ne kada se zasniva isključivo na komercijalnom interesu eksploracije resursa kulturnog i prirodnog nasleđa kao turističkog proizvoda.

Pristup Plana za nasleđe predstavlja praktičnu, ali istovremeno i održivu, okvirnu strategiju koja omogućuje i koordiniše pet ključnih akcija o kojima je bilo reči u prethodnom delu teksta kako bi se realizovala puna zajednička vrednost koju nasleđe predstavlja za društvo.

1.3 Šta je Plan za nasleđe?

Plan za nasleđe je strategija za identifikaciju, zaštitu, očuvanje, unapređenje, tumačenje nasleđa i održivo upravljanje njime, i primenjuje se na centralnom, regionalnom i opštinskom nivou. To je dogovoren plan koji je realističan u smislu mehanizama za njegovo ispunjenje i budžeta koji zahteva. Na različitim nivoima, akcije može da preuzima jedna grupa ili telo, ili više partnerskih grupa. Na regionalnom nivou plan nasleđa može da ima oblik opšteg strateškog regionalnog plana koji prati više planova koji se odnose na opštine. Koliki god da je njegov obim, on mora da identificuje prioritete po kojima zainteresovane strane treba da deluju u toku trogodišnjeg perioda i treba da uključuje mehanizme za reviziju i evaluaciju.

Plan za nasleđe predstavlja priliku da se utvrde problemi u vezi sa nasleđem i potrebe na centralnom, regionalnom i opštinskom nivou, i da se oni reše lokalno. Namena mu

je da utiče na akcije i aktivnosti svih ključnih igrača i zainteresovanih strana koje su uključene u nasleđe, kao i da unapredi svest o tom nasleđu, njegovoj vrednosti i njegovom potencijalu. On je, dakle, i strateška izjava o tome šta stanovnici žele da postignu u smislu upravljanja nasleđem i njegovog očuvanja u toku trogodišnjeg perioda i spisak akcija koje će biti preduzete kako bi se postigli strateški ciljevi.

1.4 Zbog čega je potreban Plan za nasleđe?

Za očuvanje nasleđa i upravljanje njime nisu odgovorne samo centralne vlasti ili lokalne opštine, već i svi u zajednici. Često je najbolje kada se time bave sve zainteresovane grupe i pojedinci kao partneri. Plan za nasleđe je delotvoran način za postizanje

“ Plan za nasleđe predstavlja priliku da se prepozna i prizna postojanje nasleđa svuda oko nas, a ne da se na njega gleda kao na nešto što se posećuje za praznik ili tokom vikenda.”

saglasnosti o tome na koji način je najbolje da se očuva nasleđe i da se njime upravlja uz saradnju tako što će se raznovrsne kolektivne energije i inicijative usmeriti na dobrobit tog nasleđa i zajednica koje u tome učestvuju. On je mehanizam za koordinaciju koji obezbeđuje strateški kontekst za zajedničke akcije kako bi se obezbedila najveća dobrobit za nasleđeni resurs.

Napor i inicijative lokalnih grupa i centralnih vlasti mogu da se smeste u širi kontekst u okviru Plana za nasleđe i da omoguće dogovor oko utvrđivanja prioriteta za raspoređivanje raspoloživih sredstava za očuvanje i promociju nasleđa.

1.5 Kome je Plan za nasleđe namenjen?

Plan za nasleđe namenjen je ljudima, svim relevantnim agencijama i grupama u regionu i opština. On se oslanja na princip deljenja odgovornosti za vlasništvo nad nasleđem.

1.6 Koji je cilj Plana za nasleđe?

Plan za nasleđe ima za cilj obezbeđivanje koristi za lokalnu zajednicu kroz veću svest, vrednovanje, uživanje i održivo korišćenje njihovog kulturnog i prirodnog nasleđa koje je bogato ekonomski i na druge načine. Plan može da se koristi i za dobijanje podrške ključnih igrača i pronalaženje novih partnera za zaštitu nasleđa, podizanje svesti o njemu i predstavljanje nasleđa. On omogućuje različitim akterima da se uključe u razgovor o važnosti nasleđa u smislu njegove globalne, kulturne, obrazovne, akademske, rekreativne, estetske i lične vrednosti, pored vrednosti koju sam po sebi ima. Plan takođe prepoznaje i vrednost razmene informacija i odgovornosti u odnosu na to nasleđe.

Plan za nasleđe zasniva se na integrisanim pristupu identifikaciji, zaštiti, očuvanju i predstavljanju nasleđenih dobara i upravljanju njima. On treba da stremi ka tome da na sveobuhvatan način uključi različite aspekte tog nasleđa, uzimajući u obzir istorijsku, prirodnu, kulturnu, društvenu i ekonomsku sredinu u celini, a ne da pokušava da se bavi svima njima zasebno. To je svež, dinamičan koncept nasleđa.

1.7 Na koji način je koncept nasleđa uključen u Plan za nasleđe?

Plan za nasleđe predstavlja priliku da se prepozna i prizna postojanje nasleđa svuda oko nas, a ne da se na njega gleda kao na nešto što se posećuje za praznik ili tokom vikenda.

Postavljanjem takvog koncepta Plan za nasleđe treba da se pozabavi životnom sredinom u celini, a ne da teži da zaštitи samo one najbolje – ili najočiglednije – primere nasleđa.

Do sada su se zakonodavstvo, finansiranje i administracija uglavnom koncentrisali na zaštitu „najbitnijih“ aspekata i primeraka nasleđa. Iako važnost tih lokaliteta, struktura i vrsta opravdava pažljivu zaštitu, plan nasleđa priznaje i nasleđe van tih određenih oblasti. On priznaje uticaj prošlosti i njenih naroda na svaki aspekt naših života i predela, koji su opipljivi po svom izgledu i morfologiji.

Često se dešava da neodređeni ili „običan“ deo predela pruži kontekst za važne određene lokacije i strukture – kako u smislu prostora i tako i značaja – što im omogućuje da budu bolje shvaćeni. Takav koncept nasleđa je bliži principima održivog razvoja i predstavlja šire shvatanje nasleđa, što ga čini relevantnijim za naš današnji život. On nam omogućuje i bolje razumevanje životne sredine, interakciju između različitih aspekata nasleđa i veće učešće javnosti u debatama o tome šta je važno, šta treba da se zaštitи i na koji način treba da bude predstavljeno lokalnim, domaćim i stranim posetiocima. Takav sveobuhvatni pristup zahteva veći spektar vrednosti o kojima se raspravlja.

1.8 Šta sadrži Plan za nasleđe?

Plan za nasleđe osvrće se na akcije koje su možda već preduzete i daje spisak budućih akcija koje različiti akteri mogu da preduzmu u toku trogodišnjeg perioda koji plan obuhvata. On sadrži spisak širih strateških ciljeva tako da te akcije mogu da pomognu da se on postigne. Koliko je to moguće, plan ukaže na to ko treba da bude nosilac svake od akcija i može da ukaže na očekivano vreme koje je potrebno za svaku od njih. Plan može da ukaže i na moguće izvore finansiranja.

Plan za nasleđe ne uključuje obavezno akcije koje se konkretno odnose na neku građevinu, lokalitet ili mesto ili stabilizaciju određenog spomenika. Obično Plan za nasleđe sadrži akcije u skladu sa utvrđenim prioritetima koji se odnose na prikupljanje podataka, podizanje svesti, promovisanje najboljih praksi i prezentaciju.

1.9 Održivo nasleđe

Ekonomija nasleđa je mač sa dve oštice. Zaštita nasleđa, njegovo obnavljanje i upravljanje njime jeste skup proces i malo je vlastita na svetu koje imaju resurse da finansiraju tako važan posao osim ukoliko se centralno finansiranje uveća po osnovu prihoda koje generiše taj nasleđeni resurs. Svuda u svetu su inicijative koje se zasnivaju na nasleđu i turizam koji se isto na njemu zasniva postali veoma važni mehanizmi za generisanje toliko neophodnog direktnog i – što je još važnije – indirektnog prihoda kako bi se podržao sektor nasleđa.

Postoji znatno i dokazano turističko tržište za profesionalno predstavljene turističke proizvode koji se odnose na nasleđe i kojima se upravlja na održivi način. U mnogim zemljama u razvoju turizam u mnogim slučajevima generiše 20% BDP-a te države i predstavljaju primarni izvor deviza za zemlje sveta koje raspolažu sa manje ekonomskih sredstava.

U Irskoj, maloj zemlji koja se u nekim stvarima može porebiti sa Kosovom, 40% prihoda od turizma može se pripisati istorijskoj sredini. Svake godine, nekih 2,5 miliona ljudi poseti irske kuće i dvorce, dok nekih 2 miliona ljudi poseti irske spomenike. Prihod koji

se generiše od turizma a koji se oslanja na nasleđe dolazi direktno od naplate ulaznica i prodaje povezanih artikala, ali prava ekomska korist je u indirektnoj potrošnji na lokalnu hranu, smeštaj i druge usluge.

Potrebno je napomenuti, međutim, da održivi turizam – kada se atrakcijom odgovorno upravlja i kada se ona štiti dok se njena vrednost realizuje – zahteva planirani pristup od početka razvoja turističkog proizvoda koji se oslanja na nasleđe. Mora se priznati da turizam koji se oslanja na nasleđe izaziva dodatno habanje nasleđenih resursa i povеćava nivo održavanja i potrebne brige.

Neophodno je takođe napomenuti da je sektor Malih i Srednjih Preduzeća (MSP) nosilac evropske ekonomije, a ta realnost je uzeta u obzir u pristupu ovog plana.

Dok veće korporacije ponekad žele da selektivno i intenzivno iskoriste primarne lokacije sa nasleđem na štetu ekstenzivnog razvoja u celoj široj zajednici, sektor MSP cveta u sredini turizma koji se oslanja na nasleđe i suštinski je održiviji na lokalnom nivou i manjeg je obima.

Umetnički rad povezan sa rudnikom Trepče

A photograph showing a vast collection of mineral specimens. The specimens are housed in numerous red, modular display cases arranged in rows. Each case has a glass top and a metal frame. The minerals vary greatly in size and color, with many being dark or metallic. In the background, there are several large windows with a grid pattern, and the ceiling features a grid of recessed lights.

02

Izložba Muzeja kristala, Stari Trg, Opština Mitrovica

NASLEĐE ZA SEVERNO KOSOVO¹

Plan za nasleđe za severno Kosovo (region Mitrovica) obuhvata teritoriju tri opštine južno od reke Ibar: Mitrovica, Srbica i Vučitrn, koje su uglavnom naseljene Albancima, i teritoriju još tri opštine severno od reke Ibar: Zvečan, Zubin Potok i Leposavić, kao i deo grada Kosovska Mitrovica koji su pretežno naseljeni Srbima.

Mitrovica je planinska oblast koja se sastoji od planina Kopaonik, Rogozna i Mokra Gora na severu i severozapadu, Drenica i Čičavica koje se nalaze na jugozapadnom delu regiona, dok se jugoistočna granica teritorije proteže do Kosovske ravnice.

Ovaj region je najbogatiji vodom na Kosovu, koja prvenstveno potiče iz reka Ibar i Sitnica. Izgradnjom brane na Ibru u blizini grada Zubin Potok 70-ih godina prošlog veka nastalo je veštačko jezero Gazivoda, koje predstavlja najveći rezervoar vode na Kosovu odakle se navodnjava poljoprivredno zemljište u Kosovskoj Ravnici. Ovaj rezervoar se koristi i za snabdevanje pijaćom vodom i električnom energijom za potrebe industrije u regionima Mitrovica i Prištine. Gazivoda ima veliki potencijal za razvoj rekreativnog turizma i ribolova jer u njemu žive mnoge vrste riba. Tokom leta ga posećuje veliki broj turista iz Mitrovice, Zubinog Potoka i Novog Pazara, kao i iz udaljenih delova Kosova. Oblast oko jezera se odlikuje prelepim predelima planina Mokra Gora i Rogozna.

Predeo oko Vučitrna ima bogat biodiverzitet i prirodno nasleđe. Planine Čičavica i Šalja poznate su po prelepim predelima i imaju veliki potencijal za razvoj zimskog turizma.

Resurs koji predstavlja veliki potencijal za razvoj banjskog turizma nalazi se na obroncima sela Banja, u opštini Srbica. Uz prosečan protok od oko 15 litara u sekundi i konstantnu temperaturu tokom cele godine (24,8°C), ovaj izvor je proglašen za spomenik prirode 2007. godine sa zaštićenom površinom od 1.000 m².

Ovaj region poznat je po mineralnim resursima još od antičkog doba. Rudnik Trepča u Starom Trgu pored grada Mitrovice bio je najveći rudarski kompleks u ovom delu Balkana u kome su se kopali zlato, srebro, olovo i cink. Prvi dokazi iskopavanja rude u okolini Starog Trga datiraju

¹Projekat PKRK upućuje na regione označavajući ih sa severni, južni, centralni, istočni i zapadni -na osnovu definicije Agencija za regionalni razvoj.

s kraja 13. i početka 14. veka, a eksploratori su ga lokalne srpske velmože koje su pozvali Sase da iskopavaju rudu. Iskopano olovo i cink su se koristili za izgradnju odbrambenih struktura duž doline Ibra da bi se ovaj kraj zaštitio od invazije Osmanlija. U 16. veku su Osmanlije ograničile izvoz metala, pa je iskopavanje rude bilo ograničeno do početka 20. veka. Razvoj ovog resursa je ponovo započeo tokom 30-ih godina 20. veka kada je jedna britanska kompanija sprovedla obimna istraživanja.

* * *

Najstariji pronađeni predmeti sa arheoloških nalazišta u ovom regionu potiču iz doba neolita. Jedno od najrazvijenijih naselja iz kamenog doba koje je ikada otkriveno na Kosovu nalazi se u blizini sela Runik, 10km severozapadno od Srbice, gde su otkriveni artefakti takozvane starčevačke kulture (6. milenijum p.n.e.). Među mnogim primercima monohromne i obojene grnčarije iskopan je jedinstven muzički instrument pod nazivom okarina – mali duvački instrument od fino pečene gline. Među predmetima pronađenim u preostala dva naselja iz doba neolita – Fafos I i II – koja su otkopana na međusobnoj udaljenosti od 200m u neposrednoj blizini grada Mitrovica, najkarakterističniji su kultni predmeti (antropomorfne figurine) vinčanske kulture. Arheološko nalazište Žitkovac,

Izvođenje tradicionalne muzike (Rapsodija), selo Vlahinje, Opština Mitrovica

koje se nalazi 3km severno od grada Zvečan, i obližnje lokacije Karagač i Valačare dokaz su da su tu kontinuirano živeli ljudi kako oni iz doba neolita koji su pripadali i starčevačkoj

i kasnijoj vinčanskoj kulturi, kao i u bronzano i gvozdeno doba, što se vidi iz predmeta pronađenih u naselju i groblju u Karagaču. Istraživanja obavljena na arheološkim nalazištima u selu Sočanica u opštini Leposavić pokazuju da je tokom poslednje decenije prvog veka nove ere preistorijsko naselje preraslo u urbani rimske grad. Poznat je pod nazivom Municipium D.D. (Dardanorum). Geografski položaj na ravnici između dve reke, Ibra i Sočanice, kao i okruženost planinom Kopaonik, koja je bogata dragocenim metalima, omogućili su razvoj ovog grada. Ostaci rimskog foruma, kupatila, bazilike, groblja i drugih urbanih građevina svedoče o njegovom značaju tokom rimskog doba kada se grad prostirao na otprilike 30 ha. Pretpostavlja se da je villa rustica čiji su temelji otkopani u selu Pestovo, 4km od Vučitrna, Ulpijane i Dardanoruma, pripadala bogatoj porodici poreklom iz Ulpijane. Dve tvrđave koje su bile dugo aktivne (kasna antika i srednji vek), Stroc (Strovce) i Dubovac, koje se nalaze na brdima oko Vučitrna, ilustruju praksu građenja utvrđenja oko drevnih urbanih naselja. U blizini rudnika Trepča otkriveni su ostaci još dveju tvrđava – Zvečan i Rašan – koje su igrale važnu ulogu u zaštiti ove bogate rudarske oblasti. Tvrđavu, koja se nalazi u centru starog jezgra grada Vučitrn, izgradio je vizantijski car Justinijan I u 6. veku. Zahvaljujući strateškom položaju koji je imala u vreme osmanske vladavine, tvrđava je korišćena u vojne svrhe. Služila je i kao sklonište za strane trgovačke karavane.

* * *

Među najstarijim srednjovekovnim pravoslavnim spomenicima u regionu jesu Manastir Banjska, koji je osnovao srpski kralj Milutin između 1312. i 1316. na mestu gde se nalazilo sedište eparhije Banjske. U jednom periodu manastirska crkva je služila kao mauzolej za kraljevsku porodicu. Posmrtni ostaci kralja Milutina, koji je umro 1321. godine u Nerodimlju u blizini Uroševca, preneti su u manastir Banjska gde su ostali nekoliko decenija. Njegova majka, kraljica Teodora, kasnije je pokopana u severnoj kapeli crkve. Glavna crkva koja je bila posvećena arhiđakonu Stefanu predstavlja monumen-

talnu, jednobrodnu građevinu s kupolom i bočnim kapelama. Građena je od klesanih kamenih blokova u tri boje, što doprinosi dekorativnosti njene fasade. Arhitektonski stil zapadnog dela objekta, gde su izgrađena dva zvonika, čini sastavni deo priprate. Reljefna skulptura Bogorodice sa Hristom postavljena iznad glavnih vrata je uticaj romaničkog stila sa obala Jadrana.

Oko 1434. godine, srpski vladar Đurađ Branković sagradio je crkvu manastira Devič, koji se nalazi u Dreničkoj šumi, 5km južno od Srbice. Manastirska crkva, posvećena Vavedenju Presvete Bogorodice, sagrađena je oko grobnice lokalnog sveca, sv. Joanikija, iz 15.veka. Verovalo se da je njegov osnivač manastir sagradio u znak zahvalnosti zbog ozdravljenja svoje ćerke device, zbog čega je i manastir dobio ime Devič. Manastir je porušen od strane Osmanlija, a obnovljen je nakon obnavljanja Pećke patrijaršije (1557) za vreme patrijarha Makarija. Crkva je oslikana 1578.godine. Fragmenti fresaka su i danas sačuvani na istočnoj strani crkve i u kapeli iznad grobnice sv. Joanikija. Iz otprilike istog perioda je i Manastir Sokolica, u selu Boletin u opštini Zvečan. Nazvan je Sokolica po brdu u čijem podnožju se nalazi. Njegova popularnost među lokalnim hrišćanima je uveliko porasla nakon što je reljefna skulptura Bogorodice sa Hristom preneta iz manastira Banjska kako bi je sačuvali od Turaka. Manastir Duboki Potok, koji se nalazi na brdu iznad sela Dobroševina i Čitluk u opštini Zubin Potok, bilo je jedno od najposećenijih mesta duhovnog hodočašća Srba u osmanskom periodu, naročito tokom 18. veka kada su u manastir iz Pećke patrijaršije donete svete relikvije svetaca ekumenskog značaja – Nikite, Kozme i Damjana.

Ostaci katoličke crkve Sv. Petra, sagrađene u 13.veku u Starom Trgu podsećaju na vrhunac uspona ovog lokaliteta kada je ruda koja se iskopavala u ovoj oblasti omogućila njegov razvoj. Crkva je sagrađena da bi zadovoljila religijske potrebe katoličke zajednice, sastavljene od rudara Sasa, lokalnog katoličkog stanovništva i trgovaca iz Raguze (Dubrovnika). Na temeljima nekadašnje

monumentalne građevine, izdignuta je bazička u gotičkom stilu, od koje je ostao samo deo istočnog zida, sa fragmentima fresaka izvedenih u vizantijskom stilu. Izvori kažu da je crkva prestala da funkcioniše sa odlaskom Sasa, nakon turske okupacije. Posle 16.veka ona se više ne spominje kao aktivna crkva.

* * *

Mnogi od očuvanih spomenika iz otomanskog perioda odslikavaju složenost različitih kultura i tradicija koje su se ovde susrele. To je i očekivano, s obzirom na bogate prirodne resurse ovog regiona, a prvenstveno mineralno bogatstvo planine Bajgora, koje je privuklo mnoge trgovce iz obližnjih urbanih centara. U tom smislu, neki od gradova – kao što su Mitrovica, Vučitrn i Zvečan – postali su najrazvijeniji gradovi u regionu. Arhivi u Raguzi (Dubrovniku) i Veneciji čuvaju vredne podatke o tome da su oblasti Mitrovice (oblast Trepče) u 15.veku posećivali i naseljavali mnogi Ragužani, Venecijanci i Saksonci. Kasnije se u ovom kraju može videti uticaj Austro-ugarskog carstva, koje je obezbedilo vojnu kontrolu u novopazarskom sandžaku 1878.godine – u koji je spadala i Mitrovica (a koji je nakon Berlinskog kongresa bio pod zajedničkom upravom Osmanlija i Austro-ugara).

Nekoliko rezidencijalnih objekata bogatih građana Mitrovice svedoči o osobitoj modernizaciji ovog grada pod uticajem evropske arhitekture što se ne može videti ni u jednom drugom gradu na Kosovu. Najstarija od njih je kuća Arsimija Lenića, koja se nalazi u centralnom jezgru Mitrovice i verovatno je sagrađena krajem 18. veka kao dvospratnica građena po sistemu bonduk, sa jednostavnom fasadom sa velikim, simetrično postavljenim prozorima ka ulici. Dve kuće Džafera Deve, stanovnika Mitrovice koji je u prvoj polovini 20.veka imao važne pozicije u gradu kao gradonačelnik i kao ministar unutaršnjih poslova vlade Albanije, spadaju u najrepresentativnija rezidencijalna zdanja i tipične predstavnike urbanih naselja tog doba. Prva kuća, sagrađena verovatno krajem 19.veka, ima dvostruku funkciju: prizemlje je korišćeno u komercijalne svrhe, dok je gornji sprat

bio namenjen za stanovanje. Štuko friz u obliku pletenice ukrašava krovni venac na fasadama. Druga kuća, sagrađena 1930. jeste masivna dvospratnica čije su fasade ukrašene bogatom štuko dekoracijom u neoklasičnom stilu, sa vencima i pilastrima koji se završavaju kapitelima najnaglašenijim na uglovima i oko prozora.

Najimpresivnija građevina iz ovog doba jeste bivši hotel Jadran. Ova monumentalna rezidencialna građevina, izgrađena sa namenom da se u njoj pruža smeštaj, sagrađena je 1928. godine. Na njoj dominira volumen centralnog dela dok su dva bočna krila lukom povezana sa njim. Štuko dekoracija se sastoji od cvetnih motiva kojima su ukrašeni delovi iznad prozora i pilastri na uglovima, koji se završavaju spiralama ili kapitelima, odslikavajući uticaj evropske arhitekture secesionizma.

Među retkim i očuvanim rezidencialnim zdanjima orijentalnog tipa nalazi se kuća porodice Koroglu, sagrađena krajem 19.veka. Karakteristična komponenta južne strane ove kuće jeste trem izведен u obliku prizme. Dvorište je okruženo zidovima što je tipično za organizaciju prostora osmanskih rezidencialnih imanja.

Na teritoriji Mitrovice očuvano je samo nekoliko muslimanskih religijskih i javnih spomenika iz osmanskog perioda. Jedina džamija, sada u ruševinama, jested žamija Mažić – poznata i kao Mujezin hodžina džamija ili Trepčanska džamija – nalazi se u selu Mažić u blizini Starog Trga, 8 km od Mitrovice. Prepostavlja se da je to jedna od prvih džamija sagrađenih na Kosovu, krajem 14. veka. Hamam u Mitrovici koji se nalazi u bivšem jezgru starog grada, sagrađen je krajem 18.veka. Beleške kažu da su ga sagradili Sulejman-paša Beriša i njegov nećak, Zejnula-beg. Hamam je bio namenjen samo za muškarce. Sastojao se od tri funkcionalna dela – vrele odaje, tople odaje i hladne odaje – i ostao je u upotrebi do 1959. godine. Na njegovim unutrašnjim zidovima mogu se videti ukrasi u obliku stalaktita.

Arhitektonski spomenici sačuvani u Vučitrnu više su orijentalnog karaktera. Poznato je da je ovaj grad bio centar najstarijeg sandžaka u osmanskom carstvu na Balkanu i bio veoma značajan zahvaljujući svojim rudnicima zlata, srebra i čelika. Tamošnja džamija i obližnji hamam, koji se nalaze u severozapadnom delu grada, verovatno je u 15.veku sagradio Gazi Ali-beg. Prostor dvostrukog hamama koji se sastoji od tri kupole nastariji je i potiče iz 15. veka, dok je ulaz sagrađen od tufa (vulkanske porozne stene) obnovljen u 17. veku. Hamam je jedan od najboljih primera osmanskog zdanja tog tipa na Kosovu. Dva stambena objekta koja i danas postoje i datiraju iz 19. i početka 20. veka reprezentativne su građevine starog centra grada. Kuća Šaban-age predstavlja orijentalni rezidencialni objekat na dva sprata. Zatvorene galerije (čardaci) sagrađene su na pročelju, kao i neobično strmo drveno spoljašnje stepenište koje vodi na drugi sprat. Kuća Mahmut-paše Đinola se izdvaja po arhitektonskoj dekoraciji na čeonoj fasadi izvedenoj pod uticajem elemenata zapadnoevropske arhitekture.

U ruralnoj oblasti opštine Vučitrn, postoje stambeni objekti, poznati kao kule. Primeri takvih građevina su Zimer Musićitova kuća u selu Cecilija, čija je unutrašnjost organizovana u dve zasebne jedinice među kojima dominantnu poziciju ima oda (muška soba), i Kadri Huseinova kula u selu Ašljane, dvospratnica sagrađena od klesanih kamenih blokova bez malternog veziva. Boletinove kule, koje se nalaze u selu Boletin u opštini Zvečan, najinteresant niji suod ruralnih kompleksa. Ove dve kule, koje je krajem 19.veka sagradila bogata porodica Boletini, prvobitno su služile kao Oda e Burrave (soba za okupljanje muškaraca) i Shtëpia e Zjarrit (kuća sa ognjištem).

U tradicionalne infrastrukturne građevine zabeležene u ovom regionu, najstariji i najatraktivniji je kameni most u Vučitrnu koji je postao simbol grada. Prepostavlja se da je ovaj most, sagrađen preko reke Sitnice, bio u upotrebi od antičkih vremena (kasna antička/rani srednji vek). Prepoznatljiv je po devet

lukova od kojih je načinjena kamena struktura mosta, iako se prepostavlja da je most originalno imao dvanaest lukova. Dva stara mlina sagrađena od kamena očuvana su u opštini Srbica, jedan u blizini sela Donji Kopljić u vlasništvu Muje Šala, i drugi u blizini sela Kučica, u vlasništvu porodice Beka, veoma su skromna po svom izgledu ali su imali važnu funkciju jer su zadovoljavali potrebe lokalnog stanovništva u širem području.

O bogatom kulturnom i društvenom životu lokalnog stanovništva svedoče jedinstvene svadbene ceremonije uz kreativne igre u kojima učestvuju mnogi lokalni stanovnici, kao što je Bajgora venčanje koje privlači širu publiku sa Kosova. Među njima je naj-

traktivnija tradicija ukrašavanja mladinog lica i ruku kanom (karakteristično za predeo Vučitrna) i igre zvane igdil (iz predela Mitrovice), koje su se izvodile uz tradicionalne rapsodije (iz Srbice). Ove prakse se naročito povezuju sa lokalnim stanovništvom iz slikovitog predela Šalja Bajgore koje je usvojilo mnogo uticaja različitih kultura tokom vekova, budući da su bogati mineralni resursi ovog kraja privlačili mnoge trgovce iz različitih delova Evrope i Bliskog Istoka. U širem kontekstu, ova rudarska kultura je oblikovala život zajednice i radnu snagu van rudnika, a istovremeno je i doprinela bogatom kulturnom životu zajednica koje žive u ovom regionu.

Muzej kristala, eksponat, Stari Trg, Opština Mitrovica

03

Stara infrastruktura rudnika Trepča (1953.), Opština Mitrovica

IZRADA PLANA ZA NASLEĐE SEVERNOG KOSOVA

3.1 Izrada plana za nasleđe – istraživanje i procena

Plan za nasleđe razvio se iz komponente projekta PKRK koja se odnosi na lokalni ekonomski razvoj, prvo u zapadnom delu Kosova kao pilot akcija i proširio se na ostale regione tokom 2013. i 2014. godine. Proces plana za nasleđe koji je usredsređen na upravljanje nasleđem i inicijative koje se oslanjaju na nasleđe/razvoj turizma, na efikasan način spaja veliki broj aktivnosti koje dokazano angažuju zajednicu i pilot projekte u jednu zajedničku strategiju za ovaj region, čija prvobitna dvogodišnja faza razvoja postavlja temelje za aktioni plan koji će se sprovesti u narednom trogodišnjem vremenskom okviru.

Uspešna metodologija (koja je razvijena u zapadnom delu Kosovu) sastoji se od pet faza:

- 1. Faza dijagnoze,**
- 2. Studija izvodljivosti,**
- 3. Pilot akcije,**
- 4. Plan za upravljanje regionalnim nasleđem i inicijativama koje se oslanjaju na nasleđe/lokralni ekonomski razvoj,**
- 5. Uvođenje i postavljanje programa za nasleđe i raznolikost i njegovih koordinatora.**

Napredovanje programa je u skladu sa dinamikom razvoja regiona, pri čemu je proces usmeren na kulturno i prirodno nasleđe i razvojni potencijal koji oni imaju uključujući i turizam koji se oslanja na nasleđe.

Prioritet tokom celog procesa bio je angažovanje zajednica oko njihovog zajedničkog nasleđa, uz pomoć aktivnosti usmerenih na podizanje svesti, promociju, edukaciju i izgradnju kapaciteta.

Usvojeni plan rada uključivao je sledeće akcije:

Faza početne dijagnoze uključivala je prikupljanje najrazličitijih podataka i istraživanje koje su vršila različita tela, što su lokalni stručnjaci predstavili u okviru aplikacije za onlajn-bazu podataka.

I. MKOS i Regionalni centri za kulturno nasleđe obezbedili su:

1. Zvanični spisak nepokretnog kulturnog nasleđa u regionu koje je pod zaštitom Zakona o kulturnom nasleđu, predstavio je MKOS – Sektor za kulturno nasleđe,
2. Podatke koji se odnose na određeno nepokretno kulturno nasleđe regiona – dao je Regionalni centar za kulturno nasleđe iz Mitrovice.

II. Stručnjaci MŽSPP obezbedili su:

Podatke koji se odnose na zaštićene spomenike prirode u predela u ovom regionu.

III. NVO Mundesia obezbedila je:

1. Informacije o trenutnom stanju određenih kulturnih i prirodnih spomenika/lokacija,
2. Prezentaciju elemenata nematerijalnog kulturnog nasleđa koje je NVO preopoznala,
3. Foto i video dokumentaciju o aktivnostima uvrštenim u izveštaj u vezi sa nepokretnim i nematerijalnim kulturnim nasleđem i prirodnim nasleđem.

Studijom izvodljivosti procenjeni su i ocenjeni prikupljeni podaci i potvrđene strategije i identifikovane opcije koje bi mogле da se upotrebe kako bi se na održivi način realizovala ideja o vrednosti bogatog nasleđa ovog regiona u socijalnom, kulturnom, obrazovnom i ekonomskom smislu.

Preduzete su pilot akcije zajedno sa ostalim fazama procesa kako bi se prikupili podaci za proces i privukle zajednice iz regiona da uzmu aktivno učešće u procesu.

Ovaj Plan za nasleđe predstavlja praktičan ali održivi okvir kojim se omogućuje razvoj strategije koja se oslanja na dosadašnji rad, i predstavlja osnov za sprovođenje akcija koje su u studiji izvodljivosti identifikovane kao poželjne.

3.2 Plan za nasleđe – smernice i rad na terenu

Iz iskustva stečenog u zapadnom regionu Kosova, procena regionalnog kapaciteta i prikupljanje podataka koje je obavljeno u južnom delu Kosova tokom 2013.godine, i u skladu sa zaključcima iz studije izvodljivosti, projektni tim PKRK, u saradnji sa zajednicama iz regiona, identifikovao je akcije koje za cilj imaju realizaciju potencijalanasaleta u severnom delu Kosova i njegovom sredinom u širem kontekstu strateškog planiranja.

Razvoj Plana za nasleđe uključuje aktivno angažovanje svih aktera u regionu uključujući lokalne NVO, uz doprinos Centra za kulturno nasleđe, sa konkretnim osvrtom na izradu popisa nasleđa u skladu sa kriterijumima koje je dao PKRK projektni tim.

U odabiru istorijskih mesta i kulturnih dobara za pilot akcije, u obzir je uzeto celokupno poznato nasleđe i raznolikost regiona kao potencijalne atrakcije koje bi mogле da pokrenu razvoj „alternativnih turističkih podsektora“, kao što su: kulturni, duhovni ili eko turizam. Kriterijumi za odabir prirodnih i kulturnih predela i istorijskih spomenika i mesta i živih tradicija primenjuju se u skladu sa procenom:

- Stanja nasleđenog blaga, tj. njegovo predstavljanje široj publici,
- Postojanja odgovarajućeg prilaza nasleđenom blagu,
- Dostupnosti podataka o procenjenim karakteristikama nasleđenog blaga,
- Infrastrukturnog kapaciteta okoline/sredine,
- Izraženog interesovanja i volje praktikanta da čuvaju i prenose na buduće generacije živu tradiciju

Pored toga, serije radionica o nasleđu koje su se odvijale u saradnji sa ostalim regionima bile su propočene angažovanjem lokalnih zainteresovanih strana u izradi plana i uspostavljanju veza sa njihovim kolegama, imajući u vidu šиру sliku.

‘‘Ovaj Plan za nasleđe predstavlja praktičan ali održivi okvir kojim se omogućuje razvoj strategije koja se oslanja na dosadašnji rad, i predstavlja osnov za sprovođenje akcija koje su u studiji izvodljivosti identifikovane kao poželjne.’’

Sledeći dijagram ilustruje slabosti sektora nasleđa u regionu koje su identifikovane u SWOT analizi rađenoj kao ključna aktivnost studije izvodljivosti:

NEPOKRETNOST KULTURNO NASLEĐE:

- Arheološka nalazišta i spomenici nisu na odgovarajući način predstavljeni široj publici
- Ne postoje znakovi za arheološka nalazišta i graditeljsko nasleđe
- Nedovoljno označivanje kulturnog i prirodnog nasleđa pored puteva
- Potrebno je hitno ažurirati i omogućiti sveobuhvatni popis graditeljskog nasleđa i kulturnih predela
- Potrebne su hitne mere za konzervaciju graditeljskih struktura u skladu sa utvrđenim prioritetima
- Potreban je integriran pristup nasleđu u okviru prostornog planiranja
- Nedostaju odgovarajući programi za upravljanje i rehabilitaciju

POKRETNOST KULTURNO NASLEĐE:

- Hitno je potreban integriran i sveobuhvatan popis muzejskih zbirki
- Hitno su potrebni odgovarajući promotivni materijali
- Hitno je potreban sistematski pristup konzervaciji, deponovanju, izlaganju i tumačenju muzejskih zbirki

PRAVNI INSTRUMENTI I ALATI ZA ZAŠТИTU NASLEĐA:

- Revidirani Zakoni o kulturnom nasleđu i prostornom planiranju
- Odgovarajući propisi koji su skladu sa Zakonom o kulturnom nasleđu
- Odgovarajuće smernice u skladu sa Zakonom o kulturnom nasleđu
- Odgovarajuće smernice za sprovođenje Zakona o prirodi

NEMATERIJALNO KULTURNO NASLEĐE:

- Ne postoji popis
- Promotivni materijali o tradicionalnom načinu života zajednica ne postoje ili nisu adekvatni
- Malo je organizovanih manifestacija i priredaba
- Nedovoljna podrška za majstore starih zanata, predstave i sa njima povezane proizvode nematerijalnog kulturnog nasleđa

PRIRODNO NASLEĐE:

- Nedovoljno informacija o prirodnom nasleđu, biodiverzitetu i pejzažnim resursima
- Neodgovarajuće mere za konzervaciju
- Slaba infrastruktura za odgovarajuću dostupnost javnosti
- Ne postoji integrirani pristup upravljanju predelom i planiranju u svim oblastima uključujući i predele gde postoji vredno prirodno nasleđe
- Slabo razvijena infrastruktura za opšte upravljanje prirodnim nasleđem

Kompleks narodne arhitekture, selo Vlahinje, Opština Mitrovica

04

Kuća Kadri Hisenija, selo Ošljane, Opština Mitrovica

PROMENA STAVOVA I PRISTUPA

Tokom projekta PKRK II, u regionu su se odvijale različite aktivnosti u kojima su aktivno učestvovalo lokalne zainteresovane strane. Preliminarna tekuća procena koja se odnosila na uticaj rada u okviru projekta PDKR utvrdila je da je došlo do promene stavova i pristupa u odnosu na lokalni razvoj i nasleđe kao resurs. Kako tvrde lokalne zainteresovane strane, projekat PKRK II doprineo je:

- Sve većem učešću lokalnih vlasti u zaštiti i promociji kulturnog i prirodnog nasleđa kao resursa za ekonomski razvoj;
- Pokazivanju interesovanja za korišćenje resursa kulturnog i prirodnog nasleđa za ekonomski razvoj sa fokusom na područje Šalja Bajgore da bi se izgradio regionalni centar za rekreaciju u skladu sa strateškim razmatranjima opštine Mitrovica;
- Nastanku inicijative za promociju i korišćenje industrijskog nasleđa rudarskog centra Trepča u cilju razvoja lokalne privrede i turizma;
- Promeni stava OCD i NVO u smislu da žele više da delaju u skladu sa regionalnim inicijativama umesto da se koncentrišu isključivo na lokalne akcije;
- Unapređeno je poštovanje i saradnja sa različitim zainteresovanim stranama, u koje spadaju i međunarodni partneri, kao i metodologija i pristup;
- Unapređeni su odnosi između lokalnih NVO, zajednica, lokalnih organa i institucija, uključujući i Regionalne centre za kulturno nasleđe;
- Poraslo je interesovanje i uključenost RCKN u inicijative koje se odnose na prakse koje spadaju u nematerijalno nasleđe, koje izlaze van okvira trenutnog mandata;
- Povećano je interesovanje i spremnost lokalnih zanatlija da svoje znanje i veštine prenesu na nove generacije i da organizuju radionice sa ciljem da se očuvaju i nastave tradicije, a ne isključivo zbog finansijske koristi;
- Porasla je svest lokalnih institucija i NVO o postojanju kontinuirane potrebe za stručnim usavršavanjem na polju kulturnog nasleđa;
- Lansiranje NRP programa kao neophodnost za region prihvatile su i podržale sve zainteresovane grupe;

- Postoji razumevanje i zainteresovanost za platforme kontinuiranog dijaloga i saradnje, koje je inicirala Regionalna radna grupa, u kojima su predstavljene sve opštine;
- Svest i spremnost lokalnih zainteresovanih strana na saradnju sa svim drugim regionima u duhu izgradnje mreže na osnovu nasleđa;
- Porasla je svest i spremnost lokalnih zainteresovanih strana i organa da se povežu i spoje projektne aktivnosti različitih međunarodnih organizacija u zajedničku viziju i program;
- Porasla je svest da rad u vezi sa kulturnim i prirodnim nasleđem zahteva veće angažovanje zajednice i volontera;
- Shvatanje da postoji potreba za multidisciplinarnu saradnju ljudi iz različitih sektora u regionu sa stručnjacima iz različitih oblasti i nivoa;
- Unapređeno je znanje i svest nastavnika u osnovnim školama o informisanju đaka od najranijeg uzrasta o vrednosti kulturnog nasleđa i raznolikosti.

*Kompleks rudnika Trepče, Stari Trg,
Opština Mitrovica*

05

Predeo sela Rašane, Šalja Bajgore, Opština Mitrovica

STRATEŠKA PITANJA

Integrисани приступ planiranju i upravljanju nasleđem

Izrada izvodljivog plana i upravljanje nasleđem u skladu sa evropskim normama i standardima sa izrazitim naglaskom na dobrobiti zajednice uz aktivno učešće svih zainteresovanih strana i civilnog društva zahteva održiv i integrisan pristup.

Pristup Planu za nasleđe omogućuje uključivanje inicijativa koje se oslanjaju na nasleđe u opštiji ekonomski razvoj sa naročitom usmerenošću na sektor turizma i njegove proizvode. Strategija se ne usredsređuje samo na pitanja kulturnog materijalnog/nematerijalnog i prirodnog nasleđa (uključujući i očuvanje, restauraciju, obeležavanje lokacija, informacije o nasleđu i bezbednost lokacije), već podrazumeva i da organi koji se bave nasleđem rade kao partneri u saradnji sa zainteresovanim stranama i akterima u oblasti turizma i iz zajednice.

Takav pristup, koji promoviše projekat PKRK, ima potencijal da razreši suprotstavljene zahteve uključujući i pomirenje i integraciju različitih etničkih zajednica kroz razvoj privrede i turizma na obostrano zadovoljavajući i održivi način, istovremeno čuvajući integritet i nadmoćnost dinamičnog kulturnog nasleđa tokom vremena. Takva očekivanja zavise od toga da li će se u podsticanju komercijalnog zamaha tokom celog procesa voditi računa o pitanjima na koje je zajednica osetljiva.

Ti strateški problemi su blisko isprepleteni i uspešna zaštita nasleđa u južnom Kosovu zavisiće od uspešnosti i kohezije kada je reč o nivoj saradnje koja će se postići između javnih i privatnih partnera. Da bi zaštita uspela, od presudne je važnosti da lokalne zajednice budu potpuno svesne značaja onoga što se štiti, zbog čega to ima takav značaj i na koji način aktivnosti lokalnog stanovništva mogu da utiču na zaštitu. Dobar plan za upravljanje nasleđem mora da prihvati raznolikost, za šta je potrebno pažljivo osmišljavanje i planiranje. Dobro zaštićeni i osmišljeni nasleđeni resursi, kojima se dobro upravlja, i uz odgovarajuću promociju jesu od presudne važnosti za razvoj održivog i uspešnog turizma koji se oslanja na nasleđe.

Okvir plana za nasleđe biće važan okidač za postizanje željenog ishoda kroz niz različitih konkretnih strateških pristupa.

Preporuke za potencijalni integrисани regionalni pristup

Severni region se izdvaja po bogatsvu mineralima i rudnicima koji su vekovima obeležavali ovaj predeo i način života ljudi. Zahvaljujući ovim resursima, Mitrovica, Vučitrn i Zvečane su postali najrazvijeniji gradovi u regionu, a karakterisala ih je posebna kultura, povezana sa rudarstvom. Iako ove tri opštine na severu nisu proučavane u ovom planu, postoje adekvatni dokazi da je život u svih šest opština u regionu bio povezan sa rudarstvom, stvarajući na taj način vezu između tla i ostalih zajednica oko njih, stvarajući svojstvenu subkulturu, povezanu sa rudarstvom. Istoriski, to je dovelo do porasta osećaja solidarnosti između ovih zajednica, sa identitetom, svojstvenim pogledom na svet i osećajem pripadanja, koji je proisticao iz njihovog zanimanja.

Bez obzira na to kako je nedavni politički razvoj događaja mogao uticati na ove odnose, kultura rudarskih zajednica je duboko ukorenjena u njihovim identitetima. Ona i dalje ima velikog uticaja na ovaj region, nudeći mogućnosti za budući privredni razvoj koji ide i dalje od rudarstva, a koji se fokusira na predele i nasleđe. Posmatrajući kulturu rudarstva kao deo nasleđa ovog regiona u kombinaciji sa svojstvenim predelima, istraživanje mogućnosti oko povezivanja kulture rudarstva i predela bi bila početna tačka i igrala bi ključnu ulogu u povezivanju svih ostalih aspekata nasleđa koji su u vezi sa ovom temom. Osobenost regiona se manifestuje prisustvom značajnih rudnika, što su prepoznale i lokalne zajednice, civilno društvo i vlasti. Stoga, ovaj region zaslužuje sasvim opravdanu pažnju u preporučenom integrisanom regionalnom pristupu. Ipak, naša studija i zapažanja u vezi sa kulturom rudarstva pokazuje da se ove zajednice često usredsređuju na muški rad, marginalizujući ulogu žene u procesu koja doprinosi životu polovine cele zajednice i predstavlja radnu snagu izvan rudnika. Naročito poslednjih godina, podizanjem mostova između zajednica kroz rad zasnovan na nasleđu, uloga žena poziva na zasluženu i podjednaku pažnju u kreiranju budućih aktivnosti.

Plan za nasleđe severnog regiona preporučuje da učesnici deluju ka opštoj viziji razvoja regiona, gde su predstavljene dobre prakse integrisanog pristupa, koristeći se karakteristikama rudarskih struktura i predela, sa posebnim osvrtom na rodnu ravnopravnost, kao glavnog izvora koji će obezbediti demokratsko učešće svih građana.

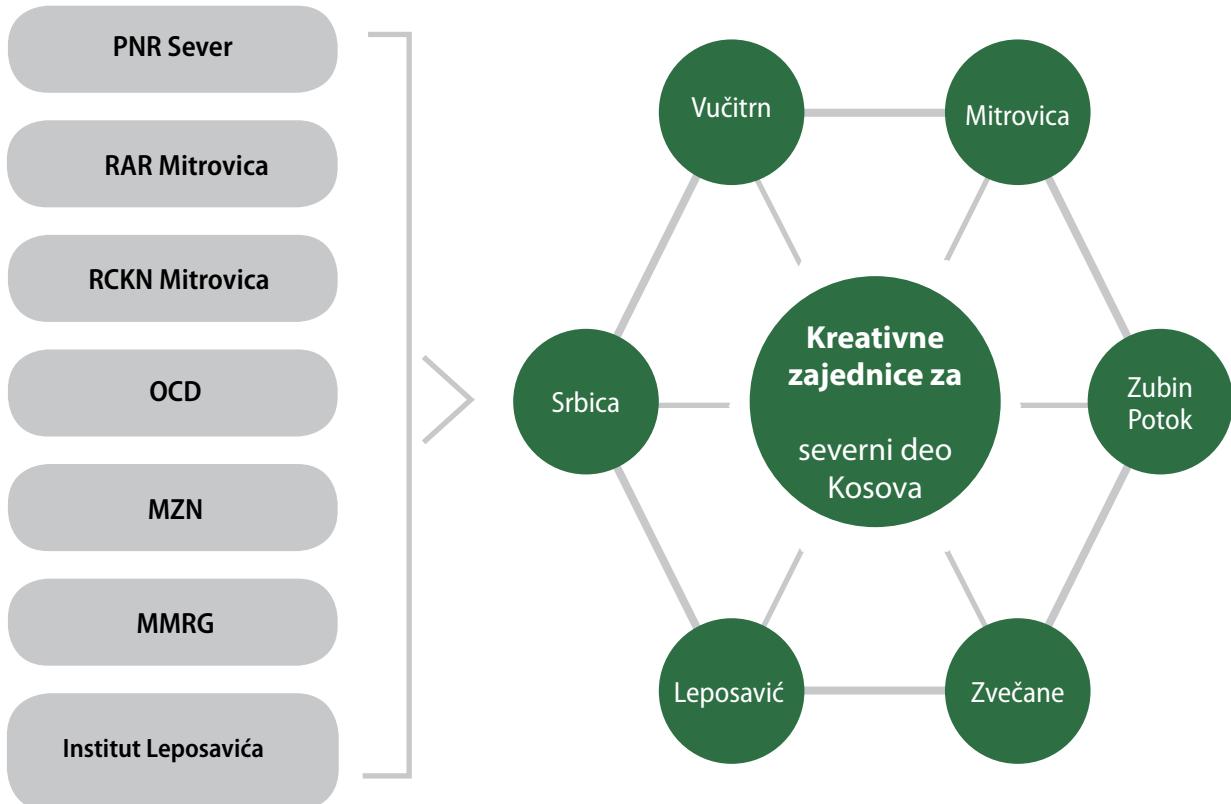
Plan ohrabruje zajednice da se usredsrede na nasleđena dobra koja imaju specifično značenje za društvo i zajedničku vrednost, obraćajući posebnu pažnju na razvoj i upravljanje nasleđem, stvarajući kreativne inicijative. Uz aktivno učešće opština i zajednica, region bi mogao da igra ključnu ulogu u predstavljanju najboljih praksi integrisanog pristupa, kombinujući elemente rudarske kulture, predele i prakse nematerijalnog nasleđa. Dok region angažuje ove lokalne resurse, mogu se iskoristiti i izgrađena kulturna dobra za organizovanje događaja, što će u današnje vreme dati značenje njihovom postojanju. Upotreba starih rudarskih okana može otvoriti mogućnosti da se turizam koji se odvija oko industrijskog nasleđa, može kombinovati sa životom zajednice, donoseći sa sobom i veću angažovanost žena.

Takov pristup može pogurati napred zajednicu i inicijative zasnovane na nasleđu u okviru Regionalnog programa, transformišući lokalno nasleđe u privredne mogućnosti za lokalno stanovništvo, imajući na umu u isto vreme principe demokratskog učešća.

Regionalni program sa preporučenom vizijom se može pokrenuti u svakoj opštini, identificujući i označavajući element rudarske kulture i razvijajući ideje oko nje, integrirajući sve elemente kategorija nasleđa zajednica. Što se tiče dobara koja su od važnosti za zajednicu, u ovom slučaju to može biti industrijsko nasleđe, neki predeo od značaja za lokalno stanovništvo ili spomenik, kao i prakse koje neguje ta zajednica. Ovaj kreativni proces bi trebalo da bude inkluzivan i da potraži mišljenje svih, kako bi dao efikasne rezultate.

Primeri urađeni u regionu bi trebalo da integrišu sve elemente, kao što je bio slučaj sa modelom Junika i mogli bi da inspirišu slične privatne i javne inicijative u regionu. (Pogledajte metodologiju koja je razvijena u Studiji slučaja o urbanoj rehabilitaciji – susedstvo turističkog centra u Juniku, Program - Kamenje koje govori u Juniku i Studiju slučaja o integrisanoj zaštiti – konzervatorske osnove za istorijski centar Prištine u Dodatku 3 i sledite izrađeni koncept studije slučaja u oblasti Starog Trga).

Integrисани регионални приступ кроз рударске културе, предела и родових zajedница

5.1 Šta treba uzeti u obzir prilikom izrade koncepta integrisanog pristupa

- Očuvanje i zaštita resursa:** Pravljenje plana za očuvanje i zaštitu posebnih mesta, lokacija i tradicija koje privlače lokalno stanovništvo i širi spektar posetilaca. Plan treba da uzme u obzir značaj i vrednost nasleđenih dobara za društvo i treba da bude u skladu sa svim važećim lokalnim i nacionalnim zakonima/propisima i u skladu sa međunarodnim standardima. Pored toga, treba da se usmeri na razvoj inicijativa za očuvanje i razvoj predela, kao i na očuvanje tradicionalnih običaja i manifestacija sledeći interese pojedinaca, grupa ljudi ili zajednica u toj oblasti.
- Fokus na autentičnosti lokaliteta, živim tradicijama, izrazima i efikasnoj prezentaciji:** Doprinos prethodnih generacija i različitim grupa oblikuje istoriju i kulturu jednog mesta i današnje zajednice, čineći je jedinstvenom atrakcijom za posetioce. Da bismo cenili sadašnjost, moramo da ra-
- zumemo našu prošlost i da pronađemo kreativne i atraktivne načine da je predstavimo kako bismo izgradili odnos između mesta, pojedinaca i zajednica, kao i onaj sa posećiocima. Autentičnost mesta, ljudi i njihovih priča izdvaja ih od drugih i nudi upečatljiva iskustva.
- Kako da lokacije ožive uz pomoć kvalitetnog tumačenja:** Destinacija je mesto koje ima svoju priču! Korišćenjem kreativnih metoda u tumačenju priča, posebnih kulturnih lokacija, tradicija, događaja i ličnosti, kao i lepota prirodnog okruženja, to je ono što neku zajednicu ili region izdvaja od drugih. Potrebno je da postoji inkluzivni pristup tako što će se s poštovanjem ispričati priča svih grupa koje su dale svoj doprinos zajedničkom nasleđu.
- Pronalaženje balansa između života zajednice, očuvanja nasleđa i razvoja turizma:** Zajednica koja vrednuje i štiti svoje nasleđe doprineće razvoju uspešnog projekta, uz potrebna sredstva, volontere i

političku podršku. Svest i znanje u okviru zajednice o očuvanju nasleđa i šansama za turizam ključni su za održivi razvoj. Konkretna vrednost bilo kog nasleđenog blaga za zajednicu treba pažljivo da se razmotri jer ne treba žrtvovati njihovu dobrobit u ime očuvanja nasleđa ili razvoja turizma. Naročitu pažnju potrebno je posvetiti izbalansiranim programima okrenutim ka zajednici koji za cilj imaju razvoj predela, u skladu sa značajem koji oni imaju za lokalno stanovništvo. Sveobuhvatne konsultacije sa zajednicom od ključne su važnosti za delotvoran dijalog pomoću koga se dolazi do balansa.

- **Ravnopravna zastupljenost polova:** Ravnopravna zastupljenost polova podrazumeva da se pružaju jednakе šanse i da ne postoji diskriminacija u svim fazama razvoja politike i njenog sprovođenja. Ako su polovi ravnopravno zastupljeni, sve akcije treba da se planiraju, sprovode, da se o njima izveštava i da se ocenjuju imajući u vidu njihovu zastupljenost. Iako žene predstavljaju snažnu vezu u društvu na Kosovu i igraju ključnu ulogu u prenošenju nasleđa na mlađe generacije, one su slabo priznate na tržištu rada kao i kada je reč o donošenju odluka i aktivnostima zajednice. Tehnike koje imaju direktni pozitivan uticaj na žene na nivou društva kao što su projektni ciljevi koji su rodno osetljivi, budžet koji promoviše rodnu ravnopravnost, procena uticaja na različite polove i podaci raščlanjeni po polovima predstavljaju najmoćnije mere kojima se promoviše rodna ravnopravnost u aktivnostima. Ravnopravna zastupljenost polova i promovisanje rodne ravnopravnosti u inicijativama koje se oslanjaju na nasleđe treba da budu jedno od glavnih pitanja koje se uzima u obzir, kao održivi i politički cilj za kulturna prava i demokratsko učešće.
- **Uključivanje marginalizovanih grupa/zajednica:** Postojanje različitih grupa, bez obzira na njihov broj i dužinu vremena koju su proveli na datoј teritoriji, predstavlja prednost za jedno društvo i inicijative koje se oslanjaju na nasleđe. Svaka grupa/zajednica ima svoje sopstvene vrednosne sisteme i jedinstven doprinos zajedničkom nasleđu

jednog mesta i treba da joj se omogući da ima svoje zasluženo mesto u svim fazama, od pravljenja koncepta aktivnosti, uzimajući u obzir njene potrebe, kulturu, verovanje i način života. Marginalizacija grupa na osnovu njihovog godišta, sposobnosti, etničke pripadnosti, društveno-ekonomskog statusa, geografskog porekla itd. produbljuje jaz i donosi nejednakost, pojačavajući tenzije između grupa. Inicijative koje se zasnivaju na nasleđu kreiraju konstruktivne platforme i treba da uzmu u obzir sve grupe/zajednice na teritoriji.

- **Saradnja radi održivosti upravljanja:** Očuvanje nasleđa i razvoj turizma zahtevaju učešće brojnih pojedinaca i organizacija. Postoji potreba da se osnuju partnerski odnosi kako bi porasla podrška i kako bi se povećale šanse za uspeh tako što će se, na primer, istorijska mesta i tradicionalne manifestacije u zajednici ili regionu nuditi u paketu, promovisati prirodne lepote tamo gde pristup i infrastruktura ispunjavaju standarde, i podsticati međusobne promocije drugih lokacija kako bi se postigla njihova što veća izloženost. Ovi preduslovi su ključni da bi turizam koji se oslanja na nasleđe postao održiv oblik ekonomskog razvoja. Saradnja između centralnih vlasti i regionalnih centara za kulturno nasleđe, kao i subjekata odgovornih za zaštitu životne sredine/prirode, akademskih i obrazovnih institucija, od presudne je važnosti. To takođe podstiče vlasnike nasleđa da shvate značaj rada sa lokalnim vlastima na očuvanju i brizi o nasleđenim resursima uz istovremeno razvijanje mehanizama za obrazovanje i održivo upravljanje nasleđenim resursima.

5.2 O čemu treba voditi računa prilikom planiranja i osmišljavanja integrativnog pristupa

A - Ocena potencijala nasleđa – utvrditi trenutne resurse uz pomoć popisa

Cilj ocene nije samo da se popišu resursi već da se proceni potencijalni kvalitet i nivo usluga. Izrade popisa je obavezna kako bi se započelo objektivno procenjivanje imovine uključujući postojeće atrakcije i manifestacije ili običaje kao i one koje imaju potencijal za razvoj. Istoriski značaj, fizičko stanje nepokretnog kulturnog nasleđa, elementi tradicionalnog nasleđa, atrakcije prirodnog nasleđa i predela neophodni su podaci za opisivanje karaktera mesta, običaja i aktivnosti u procesu izrade popisa. Informacije iz popisa pomažu da se utvrdi opšti okvir za plan razvoja nasleđa.

B - Obezbeđivanje trajnog stručnog usavršavanja – zaštita, održavanje i upravljanje

Razmatranje planova za zaštitu, održavanje i upravljanje kako bi se postigli dugoročni rezultati jedan je od važnih preduslova za izradu ciljeva za aktivnosti koje će biti istaknuti u okviru Plana za nasleđe. Očuvanje imovine, održavanje prirodnog nasleđa i karakterističnog pejzaža nekog kraja, kao i očuvanje tradicionalnih običaja i priča koje se prenose sa generacije na generaciju jesu osnovna pitanja koja je potrebno uzeti u obzir kako bi se sačuvao karakter zajednice i njene životne sredine.

Očuvanje podrazumeva izradu „opipljivih“ unapređenja istorijskih ili prirodnih lokaliteta ili tradicionalnih običaja i događaja, uz obezbeđivanje zaštite dobara i artefakata, i pričanje njihove priče uz tumačenje.

Istraživanje je važno kako bi se sakupili odnosno ažurirali podaci koji će se pokazati kao neophodni prilikom rekonstrukcije tradicionalnih običaja i kada se oni budu tumačili poseociima.

Kao proces vraćanja imovine u stanje u kome ima upotrebnu vrednost uz pomoć popravki ili prepravki čime se omogućuje njen korišćenje u sadašnjosti bez napada na njenu istorijsku i kulturnu vrednost, očekuje se da se u okviru planova za nasleđe razmotri i rehabilitacija. Postoje standardi koji važe sa sve vrste istorijskih građevina i obuhvataju i sa njima povezane karakteristike predela, životne sredine i lokacije sa prirodnim nasleđem. Ti standardi se primenjuju na konkretan projekat rehabilitacije uzimajući u obzir tehničku i ekonomsku izvodljivost.

C – Lokalni ekonomski razvoj uz pomoć resursa nasleđa i njegovog potencijala

(Planiranje za nasleđe i razvoj kreativnih delatnosti)

Kulturno nasleđe, kreativni kapacitet i inventivnost ljudske rase vekovima su blisko povezani. Sa jedne strane, naše najvrednije nasleđe često predstavlja kreativni izraz različitih kultura tokom vremena. Sa druge strane, kulturno nasleđe služi kao inspiracija i resurs za umetnike i zanatlige u celom svetu.

Danas, kreativni poduhvati svoju inspiraciju crpe iz lokalnog materijalnog i nematerijalnog nasleđa, obezbeđujući posao i podršku za lokalne ekonomije često na prilično udaljenim lokacijama. Takve inicijative koje se oslanjaju na nasleđe povećavaju privlačnost predela za turiste i ističu vrednost i raznolikost lokalnog nasleđa, dok sa druge strane u prodaji njihovih proizvoda ne zavise nužno od lokalnog turizma.

D – Povećanje svesti javnosti i obrazovanje

Svest o nasleđu započinje edukacijom. Razumevanje šta nasleđe obuhvata od presudne je važnosti za uvažavanje različitih aspekata nasleđa u datom regionu, opštini, među zajednicama.

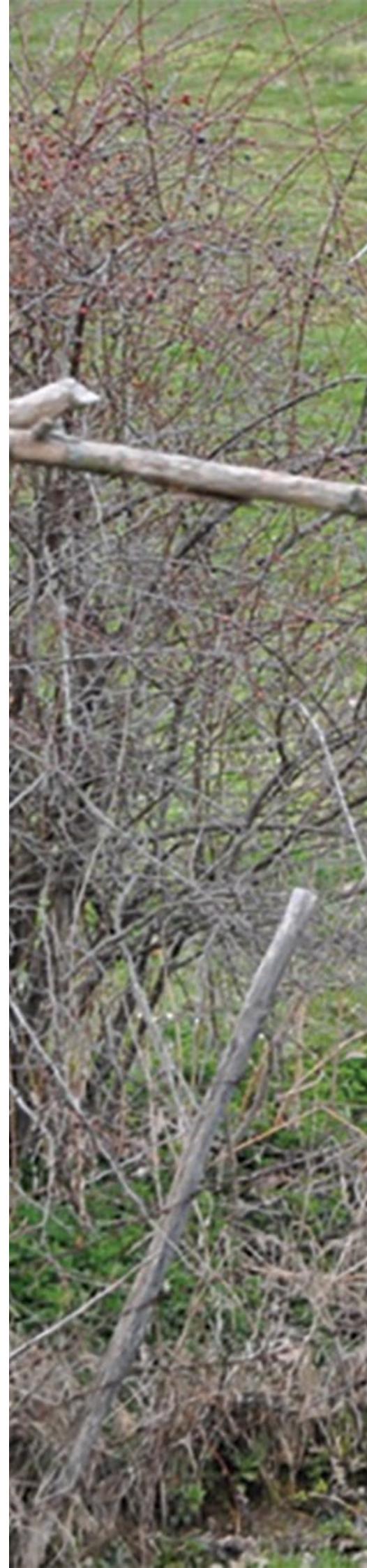
Uspešan plan za nasleđe obraća se zajednici za podršku. Zauzvrat, znanje i svest o nasleđu raste, što zatim podstiče članove zajednice da daju svoj doprinos u tekućim naporima koji se odnose na nasleđe. To je ciklični, neprekidni proces jer zajednica raste i novi stanovnici žele da budu uključeni i da nauče više o jedinstvenom identitetu mesta u kome žive.

Školski obrazovni programi u vezi sa nasleđem imaju za cilj da predstave značaj nasleđa mlađim generacijama, ali i da podignu opšti nivo svesti o nasleđu u zajednici, uz podsticanje poštovanja različitosti i kreativnost pomoći koje će se ono bolje predstaviti. Savremena umetnost igra važnu ulogu u predstavljanju nasleđa, raznolikosti i višestrukih nasleđenih identiteta u kojoj pojedinci i zajednice imaju mogućnost da se definišu uzimajući u obzir promenljivu realnost današnjeg sveta.

“ Svest o nasleđu započinje edukacijom. Razumevanje šta nasleđe obuhvata od presudne je važnosti za uvažavanje različitih aspekata nasleđa u datom regionu, opštini, među zajednicama. ”

E – Aktivno angažovanje zajednice i učešće građana

Iako mere za zakonsku i tehničku zaštitu uređuju centralne i lokalne vlasti, zajednice igraju ključnu ulogu u planiranju i upravljanju nasleđem, svaka u svom regionu. Aktivno učešće građana od presudne je važnosti da bi se shvatilo značenje nasleđa i obratio neophodna pažnja na njegov uticaj na lokalnom nivou, gde zajednice sve više poštuju svoje zajedničko nasleđe i gde brinu o njemu, odnose se prema njemu s poštovanjem. Celokupno planiranje kao i izrada plana za nasleđe treba aktivno da traže od zajednice da se angažuje i da podstiču učešće građana uz inkluzivan pristup.

Rad u polju, selo Rašane, Opština Mitrovica

06

Predeo Šalja Bajgore, Opština Mitrovica

CILJEVI I AKCIJE

Preporuke iz studije izvodljivosti usmerene su na ispunjavanje projektnih ciljeva koji se odnose na kulturnu raznolikost, zajedničke resurse kulturnog i prirodnog nasleđa i na potencijal za inicijative i turizam koji se oslanjaju na nasleđe u regionu – sve su to aspekti integrirani u smislu lokalnog ekonomskog razvoja sa fokusom na turizmu, istovremeno uzimajući u obzir raspoloživost izvora u praksi, organe vlasti i zakonska i druga ograničenja.

Akcioni plan koji je centralni deo Plan za nasleđe usmeren je na to da se pozabavi slabostima koje su uočene kada je reč o nasleđu na način koji prepoznaje odnos između nasleđa, dobrobiti zajednice i lokalne ekonomije radi poboljšanja kvaliteta života i životne sredine. On uključuje i potencijale za razvoj turizma i predstavlja nastavak i diversifikaciju akcija koje su već završene ili su ih omogućile regionalne i opštinske radne grupe.

U te akcije spadaju:

- Osnivanje i obuka regionalnih i opštinskih radnih grupa,
- Opšta vežba za prikupljanje i proveru podataka,
- Projekti za ocenu i proveru podataka o nasleđu u svakoj opštini,
- Pilot projekti koji su usmereni na kulturne manifestacije/tradicije u svakoj opštini,
- Pokazni pilot projekti za inicijative i turizam koji se oslanjaju na nasleđe,
- Serija radionica o nasleđu.

Na osnovu strateških pitanja o kojima je bilo reči, planirani su sledeći ciljevi i sa njima povezane akcije u toku naredne tri godine:

Cilj 1

Podizanje svesti i podsticanje poštovanja nasleđa severnog Kosova

Akcije i potencijalni partneri

1.1 Organizovati stalno prikupljanje i proveru podataka o kulturnom i prirodnom nasleđu u regionu uključujući i lokalne običaje i tradicije, istorijska mesta, pokretno nasleđe i proizvode kulture

(PNK, OCD, RCKN, akademija, konkretne opštine)

1.2 Organizovati različite aktivnosti kojima se promoviše nasleđe uz aktivno učešće zajednice, stavljajući akcenat na lokalne običaje, istorijska mesta i proizvode kulture u regionu

(PNR, mediji, profesionalci iz različitih oblasti, OCD, RCKN, poslovna zajednica, opštine)

1.3 Napraviti i usvojiti zajedničku strategiju za obrazovanje i podizanje svesti uz uključenost svih opština, obuhvatajći i takmičenja, manifestacije i radionice

(PNR, OCD, opštine, ARR-sever, lokalne škole, opštinski sekretarijati za obrazovanje, profesionalci iz različitih oblasti, stručnjaci za nasleđe)

1.4 Promocija Regionalnog plana za nasleđe i rezultata njegovog sprovođenja kroz brojne aktivnosti kojima se podiže svest u saradnji sa lokalnim, regionalnim i centralnim partnerima, zavisno od situacije

(PNR, opštine, ARR-sever)

1.5 Povećanje svesti organa vlasti i opšte javnosti o integrativnom pristupu nasleđu

(PNR, RCKN)

1.6 Održavanje veb-sajta kojim se promovišu region i tekuće aktivnosti

(PNR)

Cilj 2

Preduzeti neophodne mere za zaštitu nasleđa u svernom delu Kosova

Akcije i potencijalni partneri

2.1 Obezbediti stalnu procenu podataka o nasleđu

(PNR, OCD, RCKN, opštine)

2.2 Započeti sastavljanje popisa elemenata nematerijalnog kulturnog nasleđa u saradnji sa naučnim institucijama odnosno stručnjacima uz učešće profesionalaca iz različitih oblasti

(PNR, OCD, opštine, vlasnici, profesionalci iz različitih oblasti, Gradski Muzej u Mitrovici)

2.3 Započeti projekte za očuvanje arheoloških i drugih artefakata u dogovoru sa centralnim institucijama

(MKOS, Arheološki institut, opštine, RCKN)

2.4 Započeti procenu nasleđa u ruralnim sredinama uz poseban osvrt na biodiverzitet i dobara prirodnog nasleđa, uključujući i identifikaciju vrsta za koje je najpreće potrebno očuvanje u tom regionu

(MŽSPP, opštine, OCD, ARR-sever)

2.5 Popisati predele koji su interesantni iz perspektive nasleđa

(PNR, MŽSPP, opštine, OCD)

2.6 Napraviti bazu podataka za muzeje i njihove kolekcije (pokretno kulturno nasleđe)

(Muzej Kosova, Etnološki institut, Gradski Muzej u Mitrovici, opštine, OCD)

2.7 Sastaviti „Registar ugroženog nasleđa“

(PNR, OCD, RCKN)

2.8 Napraviti mapu imovine zaštićenog graditeljskog kulturnog nasleđa, elemenata nematerijalnog kulturnog nasleđa, predmeta pokretnog nasleđa i lokacije sa prirodnim nasleđem na osnovu sveobuhvatne studije i istraživanja

(PNR, RCKN, OCD, opštine, MKOS)

Cilj 3

Napraviti i podsticati detaljnu procenu, integrisani nacrt projekat , kao i dobar plan za upravljanje nasleđem u južnom delu Kosova

Akcije i potencijalni partneri

3.1 Podsticati saradnju između svih agencija, zainteresovanih tela i pojedinaca u regionu koji se bave nasleđem i prostornim planiranjem

(PNR, RCKN, OCD, opštine, MŽSPP)

3.2 Upotrebiti alate za očuvanje i upravljanje koji su uvedeni tokom Ljubljanskog procesa u okviru EU/SE Regionalnog programa, EU/SE projekta PKRK kao i drugih uspešno sprovedenih projekata i programa koje su podržale odgovarajuće međunarodne organizacije

(PNR, RCKN, opštine, MŽSPP)

3.3 Organizovati redovne regionalne forume o nasleđu kako bi sve zainteresovane strane bile u toku sa najnovijim informacijama

(PNR)

3.4 Izdavati godišnju publikaciju „Naše zajedničko nasleđe – revizija civilnog društva u severnom delu Kosova“, u kojoj bi bili predstavljeni rezultati istraživanja i procena

(PNR, Forum za nasleđe)

3.5 Obezbediti redovan i odgovarajući pristup odabranim lokacijama sa nasleđem iz perspektive turizma, uključujući i označavanje i usluge vodiča

(MŽSPP, opštine, MKOS, Ministarstvo saobraćaja i komunikacija)

Cilj 4

Razviti i koordinisati odgovarajuće upravljanje nasleđem u severnom delu Kosova

Akcije i potencijalni partneri

4.1 Koordinisati godišnje revizije i sprovođenje Plana za nasleđe kako i pripremu sledećeg Plana za nasleđe 2018. godine za naredni trogodišnji period

(PNR, Forum za nasleđe)

4.2 Obezbediti kvalitetnije usluge za inicijative i/ili turizam koji se oslanjaju na nasleđe kroz stručno usavršavanje.

(MORG, PNR, OCD, opštine)

4.3 Izrada alata i mehanizama za integrисани pristup rehabilitaciji nasleđa, preduzetništva/turizma i obrazovnih programa za različite partnere

(PNR, opštine, OCD, RCKN)

4.4 Programi pravljeni po meri ovog plana u svetlu trenutnog i potencijalnog priliva turista

(opštine, OCD, poslovna zajednica)

4.5 Inicirati planove za rehabilitaciju određenog nepokretnog kulturnog nasleđa, nematerijalnog nasleđa i prirodnog nasleđa kroz aktivan međukulturni dijalog svih zainteresovanih strana (na centralnom i lokalnom nivou), uključujući i marginalizovane zajednice

(projekti koji se sprovode u regionu, RCKN, NVO)

4.6 Obezbediti PNR koordinatorima operativnu, finansijsku i političku podršku, kao i tehničku podršku

(opštine, RCKN)

Cilj 5

Napraviti odgovarajuće i održive turističke inicijative koje se oslanjaju na nasleđe severnog Kosova

Akcije i potencijalni partneri

5.1 Inicirati program obuke za lokalne povremene vodiče za nasleđe u svakoj opštini

MORG, PNR

5.2 Učestvovati u turističkim projektima koji se oslanjaju na nasleđe

(PNR, opštine, OCD, poslovna zajednica)

5.3 Uraditi analizu troškova i koristi od predloženih projekata kako bi se molbe za finansiranje poređale po prioritetu na koordinisan način

(PNK, RCKN, opštine, kompanije koje se bave istraživanjima)

5.4 Obezbediti koordinisane akcije kako bi se iskoristila različita kulturna dobra i prakse rasprostranjene u regionu

(OCD, opštine, PNR, ARR sever)

5.5 Unaprediti osnovne turističke usluge na osnovu MSP (porodičnih firmi)

(kreditna društva, banke, opštine, članovi zajednice)

5.6 Podrška praktikovanju nematerijalnog kulturnog nasleđa kroz odgovornu primenu kreativnih industrija – kao veze sa inicijativama/manifestacijama savremene umetnosti u regionu

(OCD, umetnici, opštine, PNR, poslovna zajednica)

5.7 Zajedno sa ostalim opštinama u regionu razviti zajednički regionalni program, sa ciljem da se napravi regionalni brend sa njegovim logoom

Akcioni plan će pratiti koordinator Programa za nasleđe i raznolikost uz podršku opština iz regiona koje u njemu učestvuju.

Ostaci crkve St. Petra, Stari Trg, Opština Mitrovica

07

*Bivše spaavaonice rudara Trepče, Stari Trg,
Opština Mitrovica*

OPŠTINE U SEVERNOM REGIONU

Dok Regionalni program PPLR ima širi obim u sferi ekonomskog razvoja, PKRK/LER se fokusira na inicijative koje se oslanjaju na nasleđe u vezi sa razvojem turizma preko nasleđa poštujući princip demokratskog učešća u procesu. U tom svojstvu PKRK/LER ima za cilj stvaranje uslova koji bi omogućili socijalnu koheziju i ekonomski razvoj uz korišćenje potencijala kulturnog nasleđa za severni region Kosova.

Predloženi integrисани pristup nudi izvodljivu strukturu, metodologiju i primere kako, ukoliko se njime dobro upravlja, nasleđe može da bude sredstvo od koga lokalne zajednice mogu da imaju velike koristi u okviru dinamičnog procesa društvenog i ekonomskog razvoja.

U pripremanju Regionalnog plana za nasleđe, projekat PKRK utvrđuje postojanje svih istorijskih mesta i kulturnih dobara u regionu, na osnovu informacija dobijenih od lokalnih i centralnih vlasti i institucija, kao i od lokalnih zajednica i OCD.

Preporučene pilot akcije, međutim, usmerene su na atrakcije i sadrzine koje su trenutno dostupne i koje je moguće predstaviti opštoj javnosti i posetiocima u svrhu turizma koji se oslanja na nasleđe.

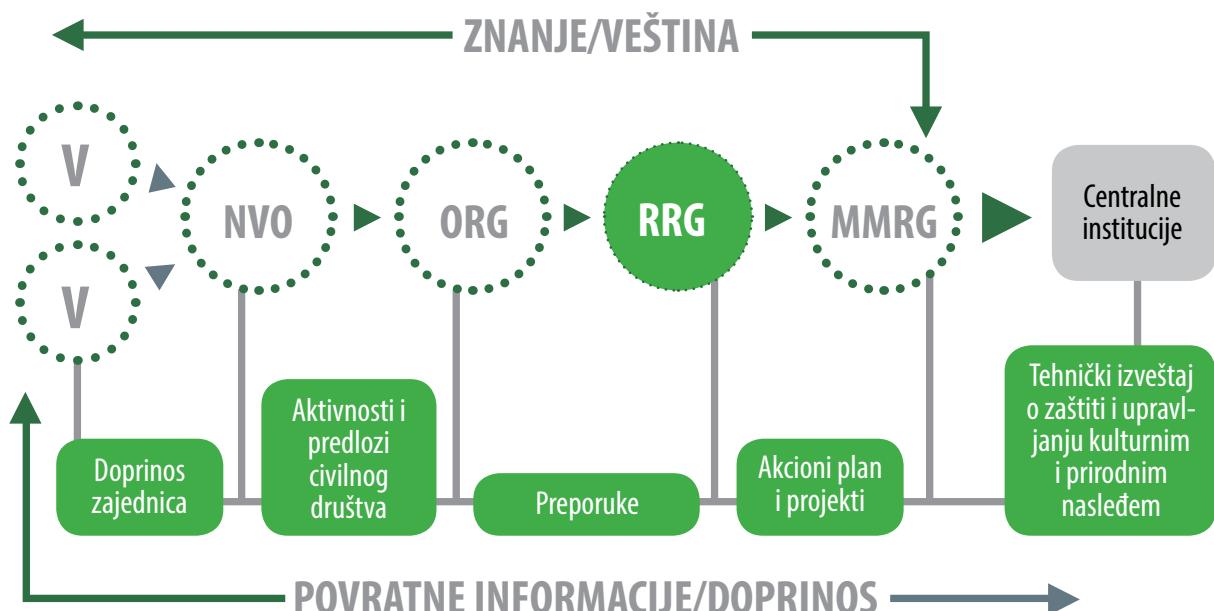
Ovo poglavlje je pripremljeno za zainteresovane strane u konkretnim opštinama kao dodatak uz Regionalni plan za nasleđe i njegove preporuke. On podstiče aktivno učešće lokalnih zajednica i zainteresovanih strana u sprovođenju prioritetnih akcija u konkretnoj opštini, u saradnji sa ostalih pet opština u regionu, kao i sa centralnim vlastima.

Predlozi koji su ovde dati nisu sveobuhvatni i nikako ne podrazumevaju isključivanje drugih inicijativa i resursa koji su detaljnije opisani u aneksima. Plan za nasleđe nudi jasan put, podstiče korišćenje te nasleđene imovine u saradnji sa svim zainteresovanim stranama, uzimajući u obzir strateška pitanja istaknuta u Odeljku 5.

Plan za nasleđe je dinamičan proces koji obezbeđuje strateški kontekst za akcije zajednice uz pomoć postojećih resursa kako bi se utvrdila najveća moguća korist za zajednice u regionu. On za cilj ima omogućavanje zajedničkih akcija i utvrđivanje prioriteta za raspodelu fondova koji su na raspolaganju za očuvanje i promociju nasleđa, u saradnji sa centralnom vladom, opštinama i ostalim zainteresovanim stranama. Da bi se obezbedilo aktivno učešće zainteresovanih strana, projekat PKRK je usvojio sledeću metodologiju i raspored aktivnosti vodeći računa o tome

da prilikom određivanja politike postoje neprestane povratne informacije i doprinos od zajednice, dok se na nivou zajednice podstiče redovno prenošenje znanja i veština.

Uključenost u PKRK projekat podrazumeva:

- Istraživanje dobara kulturnog i prirodnog nasleđa i utvrđivanje elemenata nematerijalnog nasleđa uz učešće i doprinos sledećih institucija i pojedinaca:
 - MKOS – Sektor za kulturno nasleđe,
 - Regionalni centar za kulturno nasleđe u Mitrovici,
 - Opštine severnog regiona,
 - NVO Mundesia,
 - Dobrovoljci iz zajednice,
 - Lokalni stručnjaci za prirodno nasleđe,
 - Lokalni stručnjaci za aplikaciju i izgradnju baze podataka.
- Pilot akcije uz aktivno učešće zajednica u regionu u predstavljanju i promociji elemenata i običaja njihovog zajedničkog nematerijalnog blaga
- Serija radionica o nasleđu u razradi plana i postavljanju platforme za saradnju između regiona
- Forum o nasleđu uz učešće svih zajednica, doprinos razvoju Regionalnog plana za nasleđe
- Popis imovine pokretnog nasleđa uz učešće predstavnika Regionalnog centra za kulturno nasleđe u Mitrovici
- Izrada regionalnih logoa
- Studijske posete i obuke tokom kojih se zainteresovane strane upoznaju sa dobrim praksama kako bi shvatile proces ekonomskog razvoja, uključenost zajednice i demokratsko učešće i izgradili znanje o njima
- Okupljanja i izgradnja mreže nasleđa zajednice uz učešće šireg spektra pojedinaca i tela koji vrednuju konkretne aspekte nasleđa
- Aktivnosti čiji cilj je podizanje svesti putem poseta istorijskih mesta i obuka o kulturnom i prirodnom nasleđu u kojima učestvuju:

- Nastavnici osnovnih škola,
- Učenici,
- Roditelji,
- Umetnici,
- Stariji ljudi,
- Lokalne zajednice,
- Lokalne NVO.

Preporučene akcije za opštine u regionu koje mogu brzo da se sprovedu

- Identifikovati oblasti za koje bi se mogle napraviti studije slučaja o nasleđu
- Napraviti akcionu grupu u zajednici koja bi podržala aktivnosti u vezi sa nasleđem
- Razgovarati o mogućnostima da se uključe opštinske vlasti
- Uz podršku opštinskih vlasti, sprovesti proces konsultacija sa zajednicom u kome bi učestvovali članovi zajednice iz označene oblasti
- Objasniti Plan za nasleđe i važnost zajedničke regionalne akcije u kontekstu svakog od regiona na Kosovu i Kosova u celini
- Zajedno sa zajednicama, razviti zajedničku viziju i integrisane akcije u skladu sa preporukama Plana za nasleđe u severnom regionu
- Razviti koncept za sprovođenje plana koji bi usvojile i podržale opštinske vlasti
- Raditi zajedno sa PNR koordinatorom koji će voditi računa o koordinaciji i saradnji između opština i regionalnog pristupa
- Tražiti podršku drugih organizacija koje posluju u regionu za sprovođenje u budućnosti
- Podsticati OCD koje deluju u opštinama Zvečan, Zubin Potok, Leposavić i Severna Mitrovica da prouče plan za nasleđe i da traže mogućnosti da uključe preporučene aktivnosti u svoje planove rada

Kompleks rudnika Trepče, detalj, Opština Mitrovica

Opština Mitrovica

Opština Mitrovica se nalazi na severnom delu Kosova, na reci Ibar. Grad Mitrovica je ekonomski i turistički centar regiona severnog Kosova.

Opština Mitrovica ima 50 naselja i oko 71.909 stanovnika. Stanovnici su pretežno Albanci (69%), Aškalije (0,89%), Romi (0,73%), Turci (0,73%), Bošnjaci (0,57%), Goranci (0,31%), Srbci (0,19%), Egipćani (0,12%), ostali (0,65%) i neopredeljeni (2,9%). U opštini Mitrovica zvanični jezici su albanski, srpski, bošnjački i turski. Graniči se sa opštinama Zubin Potok, Vučitrn, Podujevo, Zvečan i Srbica.

Materijalno nasleđe

- Arheološka nalazišta Fafos I i Fafos II, u blizini grada Mitrovice (neolit)
- Ruševine Crkve Sv. Petra, Stari Trg (13/14.vek)
- Ruševine Starog grada, selo Vidišić (srednji vek)
- Stari grad Trepča, selo Zaselo (srednji vek)
- Ruševine srednjovekovnog kompleksa građevina, selo Mažić
- Džamija u Mažiću (u ruševinama), selo Mažić (14/15. vek)
- Hamam, grad Mitrovica (18. vek)
- Kuća Arsima Leničija, grad Mitrovica(18. vek)
- Kula Šerifa Gašija, grad Mitrovica (18. vek)
- Kuće Džafera Deve, grad Mitrovica (19 20. vek)
- Kuća porodice Koroglu, grad Mitrovica (19. vek)
- Kuća Avnija Boletinija, grad Mitrovica (19. vek)
- Kuća Florima Zenelija, grad Mitrovica (19. vek)
- Kuća Nevzata Abrašija, grad Mitrovica (19. vek)
- Kuća Spira Budimirija, grad Mitrovica (19. vek)
- Kula Imera Imerija, grad Mitrovica (20. vek)
- Hotel Jadran, grad Mitrovica (1928)

Prirodno nasleđe

- Mineralni izvori rudnika Trepča
- Predeo sela Bajgora
- Predeo sela Košutovo

Nematerijalno nasleđe

- Igdir– tradicionalna igra tokom venčanja
- Plisi–tradicionalna kapa
- Izrada sedala
- Tkanje
- Kerlan me duqa–tradicionalno jelo

Bivši Hotel "Jadran" (1928.), grad Mitrovica

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na severnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Iskoristiti regionalni logo za brendiranje
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o značaju čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na severnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati tradicionalne običaje i ostale oblike kulture i kulturnog nasleđa u Mitrovici kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Istražiti i identifikovati industrijsko nasleđe i napraviti popis u skladu sasmernicama
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini izvestiti RCKN za region Mitrovice i opštinske organe

Ostaci đamije blizu sela Mažić, 15 vek, Opština Mitrovica

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem nasevernom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na severnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koje su spremne za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje delatnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, inkluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na severnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napretku i dobine informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na severnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP), uključujući i pansione
- Odrediti primer pejzaža u opštini koji će biti uključen u regionalni plan
- Uložiti u primerke proizvoda kulture (industrijsko nasleđe) zasnovane na običajima lokalnog kulturnog nasleđa
- Napraviti od Mitrovice turističku destinaciju zahvaljujući njenom jedinstvenom industrijskom nasleđu uz gastronomsku ponudu i tradicionalne manifestacije

Rehabilitacija zone sa industrijskim nasleđem – Stari Trg

Stari rudarski centar Stari Trg i slikoviti predeli planine Bajgora sa okolnim selima predstavljaju atraktivan turistički potencijal za ovaj region. Mešavina kultura i religija tokom više generacija koje su se susretale u ovom kraju prvenstveno zahvaljujući razvoju rudarskog centra Trepča inspiracija su za inicijative koje se zasnivaju na zajednici, a čiji je cilj integracija ljudi preko njihovih kulturnih tradicija.

Akcije: Obnavljanje i rehabilitacija određene oblasti u kojoj su uključene ruševine katoličke Crkve Svetog Petra i rezidencijalni objekti „engleske rudarske kolonije“ u Starom Trgu; osposobljavanje obezbeđenog rudarskog okna u Trepči za obilaske; promocija jedinstvene kolekcije minerala u Muzeju kristala; podrška tradicionalnim manifestacijama i običajima u seoskim zajednicama na obroncima Bajgore

Partneri: opštinske vlasti, članovi zajednice, RCKN, lokalne NVO, Agencija za regionalni razvoj, rudarski centar Trepča

Opština Vučitrn

Opština Vučitrn se proteže na površini od otprilike 344 km² i obuhvata grad Vučitrn i 66 sela. Ukupan broj stanovnika se procenjuje na 69.870. Etnički sastav je sledeći: Albanci (98,5%), Srbi (5,4%), Turci (3,9%), Aškalije (2,0%), Romi (0,9%), Bošnjaci (0,4%), Goranci (0,04%), Egipćani (0,01%), ostali (0,7%). Opština Vučitrn se graniči sa opštinama Mitrovica, Podujevo, Srbica, Obilić i Glogovac.

Materijalno nasleđe

- Tvrđava Stroc, selo Strovce (kasna antika/srednji vek)
- Tvrđava u blizini Vučitrna, selo Samodreža (kasna antika/srednji vek)
- Tvrđava (dvorac) Vučitrn, staro jezgro grada Vučitrn (rano vizantijskodoba–6. vek)
- Ruševine srednjovekovnih objekata – brdo Čečani, selo Dubovac (rimsko doba/srednji vek)
- Arheološko nalazište „Kod Jargovana“, selo Novoselo (kasna antika/srednji vek)
- Arheološko nalazište „Ligata“, selo Donji Stanovac (rimsko doba)
- Arheološko nalazište „Selište“ (Ceremidehane), selo Balince (rimsko doba)
- Villa Rustica, selo Pestovo (rimsko doba)
- Hamam, grad Vučitrn (15. vek)
- Kameni most, grad Vučitrn (kasna antika/19. vek)
- Crkva Sv. Lazara, selo Samodreža (14. vek)
- Gazi Ali Beutova džamija, grad Vučitrn (15. vek)
- Šaban-agina kuća, grad Vučitrn (19. vek)
- Kuća Mahmut-paše Đinolija, grad Vučitrn (19/20. vek)
- Kuća porodice Pantina, grad Vučitrn (20. vek)
- Zimer Musićitova kuća, selo Cecelija (19. vek)
- Kula Kadri Husenija, selo Ašljane (19. vek)
- Kula Zejnulah Beu, selo Baljince (20. vek)
-

Prirodno nasleđe

- Šume Čičavica i Šalja

Stari most u Vučitrnu

Nematerijalno nasleđe

- Ukršavanje kanom (ukrašavanje mlade), Vučitrn
- Limarski zanat, Vučitrn
- Kolarski zanat

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na severnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Iskoristiti regionalni logo za brendiranje
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o značaju čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na severnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati tradicionalne običaje i ostale oblike kulture i kulturnog nasleđa u Vučitrnu kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Istražiti i identifikovati industrijsko nasleđe i napraviti popis u skladu sa smernicama
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RCKN za region Mitrovice i opštinske organe

Trviđava Vučitrn

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na severnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima.
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na severnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koje su spremne za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje delatnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, inkluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na severnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napretku i dobitne informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na severnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Odrediti primer pejzaža u opštini Vučitrn koji će biti uključen u regionalni plan
- Uložiti u promociju i očuvanje tradicionalnih običaja
- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP), uključujući i pansione

Promocija regionala kao centra trgovine mineralima: Muzej sa programom za interaktivno obrazovanje u tvrđavi Vučitrna

Poznato je da se pored Mitrovice, Vučitrn razvio zahvaljujući mineralnom blagu u tom kraju. Dokazi za to su mnoge utvrdne vrde u okolini koje su služile da se ti resursi zaštite, zatim dva stara kamena mosta koja su omogućavala cirkulaciju na tržištu, kao i u neke od najznačajnijih objekata koje se nalaze u starom centru grada kao što je srednjovekovna tvrđava koja je bila stanica za strane trgovačke karavane tokom osmanskog doba.

Akcija: Izrada interaktivnog muzejskog programa za promociju rudarske kulture u ovom regionu; mogao bi da se smesti u tvrđavi Vučitrna, koja je trenutno u procesu obnove

Partneri: opštinske vlasti, RCKN, Muzej Kosova

Temelji rimske vile, selo Pestovo, Opština Vučitrn (foto: MKOS)

Opština Srbica

Opština Srbica pokriva površinu od oko 378 km² i obuhvata grad Srbicu i 52 sela.Ukupno ima 50.858 stanovnika, među kojima su Albanci (99,66%), Srbi (0,9%), Bošnjaci (0,8%), Aška-lije (0,1%), Egipćani (0,01%), Turci (0,01%), ostali (0,09%). Opština Srbica se graniči sa opština-ma Mitrovica, Zubin Potok, Vučitrn, Istok, Klina i Glogovac.

Materijalno nasleđe

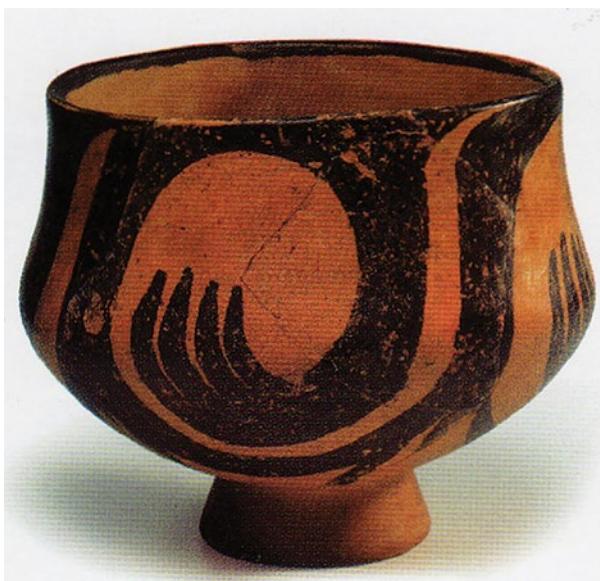
- Arheološko nalazište Runik, selo Runik (neolit)
- Tvrđava Gradina, selo Tušile (neolit)
- Rimska nekropola, selo Gornji Kopilič
- Ruševine Crkve Sv. Đorđa, selo Runik (srednji vek)
- Ruševine Crkve Sv. Jovana, selo Lećina (srednji vek)
- Ruševine „Kaluđeričine crkve“, selo Lećina (srednji vek)
- Manastir Dević, u blizini grada Srbica (15. vek)
- Stari mlin porodice Muje Šala, selo Kučica (početak 20. veka)
- Stari mlin porodice Beka, selo Kučica (početak 20. veka)
- Rezidencijalni kompleks porodice Jašari (Jašaraj kraj), selo Prekaz (20. vek)

Prirodno nasleđe

- Izvor termo-mineralne vode, selo Banja

Nematerijalno nasleđe

- Tradicionalne pesme - rapsodije, Srbica

Neolitska vaza, Arheološki lokalitet u Runiku, Opština Srbica
(foto: MKOS)

Okarina, muzički instrument iz perioda Neolita, Arheološki lokalitet u Runiku, Opština Srbica (foto: MKOS)

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na severnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Iskoristiti regionalni logo za brendiranje
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o značaju čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na severnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati tradicionalne običaje i ostale oblike kulture i kulturnog nasleđa u Srbici kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima
- Istražiti i identifikovati industrijsko nasleđe i napraviti popis u skladu sa smernicama
- Sastaviti spisak građevina pod rizikom u opštini i izvestiti RCKN za region Mitrovice i opštinske organe

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrисани projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na severnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce.
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima.
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na severnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koje su spremne za turizam
- Testirati kulturneproizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje delatnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, inkluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na severnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napretku i doobile informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na severnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Odrediti primer predela u opštini Srbica koji će biti uključen u regionalni plan
- Uložiti u promociju i očuvanje tradicionalnih običaja
- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP), uključujući i pansione

Razvoj banjskog turizma: izvor termo-mineralne vode u blizini sela Banja

Veliki kapacitet ovog izvora kao i kamenito tlo iz koga ističe vrela voda stvaraju jedinstveni predeo za koji je prepoznato da ima potencijal za razvoj banjskog turizma. Najveća korist od ovog prirodnog bogatstva za lokalno stanovništvo ogleda se u osmišljavanju inicijative za promociju svojih tradicionalnih dostignuća

Akcija: Program i projekti za razvoj infrastrukturnog kapaciteta za banjski turizam koji bi se obogatio atrakcijama u vidu kulturnih manifestacija, praksi i proizvoda

Partneri: opštinske vlasti, članovi zajednice

Termalni izvor, selo Banja, Opština Srbica

Opština Leposavić

Opština Leposavić se proteže na površini od oko 750 km² i obuhvata Leposavić i 72 sela. Opštinska administracija procenjuje da ima ukupno 18.600 stanovnika. Etnički sastav je sledeći: oko 96,77% Srba, koji naseljavaju Leposavić i okolna sela; Albanci (oko 1,61%), koji žive u Košutovu, Šaljskoj Bistrici Ceranju; Bošnjaci (1,61%), Romi (0,06%), koji žive u Leposaviću i selu Kamen; Aškalije (0,04%), koje žive u Leposaviću. Opština Leposavić se graniči sa opštinama Zvečan, Podujevo i Mitrovica.

Materijalno nasleđe

- Arheološko nalazište Municipium DD (Dardanorum), selo Sočanica (rimsko doba)
- Ruševine crkve Mramor, Ceranska Reka (srednji vek)
- Ruševine crkve Borjani, Kamen, Lešak (srednji vek)
- Ruševine crkve Sv. Konstantin i Jelena, selo Slatina (srednji vek)
- Ruševine grobljanske crkve, selo Kajkovo (srednji vek)
- Crkva Sv. Jovana, selo Sočanica (srednji vek)
- Crkva Sv. Vasilija Ostroškog (srednji vek)
- Ruševine turske osmatračnice (Karaula), selo Ostraće (19. vek)

Prirodno nasleđe

- Banja/izvor mineralne vode, Vrnjica

Nematerijalno nasleđe

- U ovom trenutku ne postoji informacije. Preporučuje se istraživanje.

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na severnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/ mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Iskoristiti regionalni logo za brendiranje
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o značaju čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na severnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati tradicionalne običaje i ostale oblike kulture i kulturnog nasleđa u Leposaviću kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima

**Izraditi i podsticati detaljnu ocenu,
integrisani projekat i planiranje u okviru
dobrog Plana za upravljanje nasleđem na
severnom Kosovu**

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružače usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima.
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na severnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokacije koje su spremne za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje delatnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, inkluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Fibula pronađena u Municipium DD.
(foto: MKOS)

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na severnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napretku i doobile informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na severnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP), uključujući i pansione

Municipium D.D.(Dardanorum), I vek, Opština Leposavić (foto: MKOS)

Opština Zubin Potok

Opština Zubin Potok se proteže na površini od oko 333 km² i obuhvata grad Zubin Potok i 64 sela. Procenjuje se da ukupno ima 14.900. Po etničkom sastavu, tu žive kosovski Srbi (oko 93,2%), koji žive u gradu i okolnim selima i Albanci (oko 6,7%), koji žive u selu Čabra. Opština Zubin Potok se graniči sa opštinama Srbica, Istok, Zvečan i Mitrovica.

Materijalno nasleđe

- Ruševine male crkve u Jasenoviku, (srednji vek)
- Manastir Duboki Potok, iznad sela Dobroševina i Čitluk (14. vek)
- Crkva Sv. Nikole, selo Crepula (14-15. vek)

Prirodno nasleđe

- Veštačko jezero Gazivoda

Nematerijalno nasleđe

- U ovom trenutku ne postoje informacije. Preporučuje se istraživanje.

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na severnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici
- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Iskoristiti regionalni logo za brendiranje
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o značaju čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na severnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati tradicionalne običaje i ostale oblike kulture i kulturnog nasleđa u Zubinom Potoku kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na severnom Kosovu

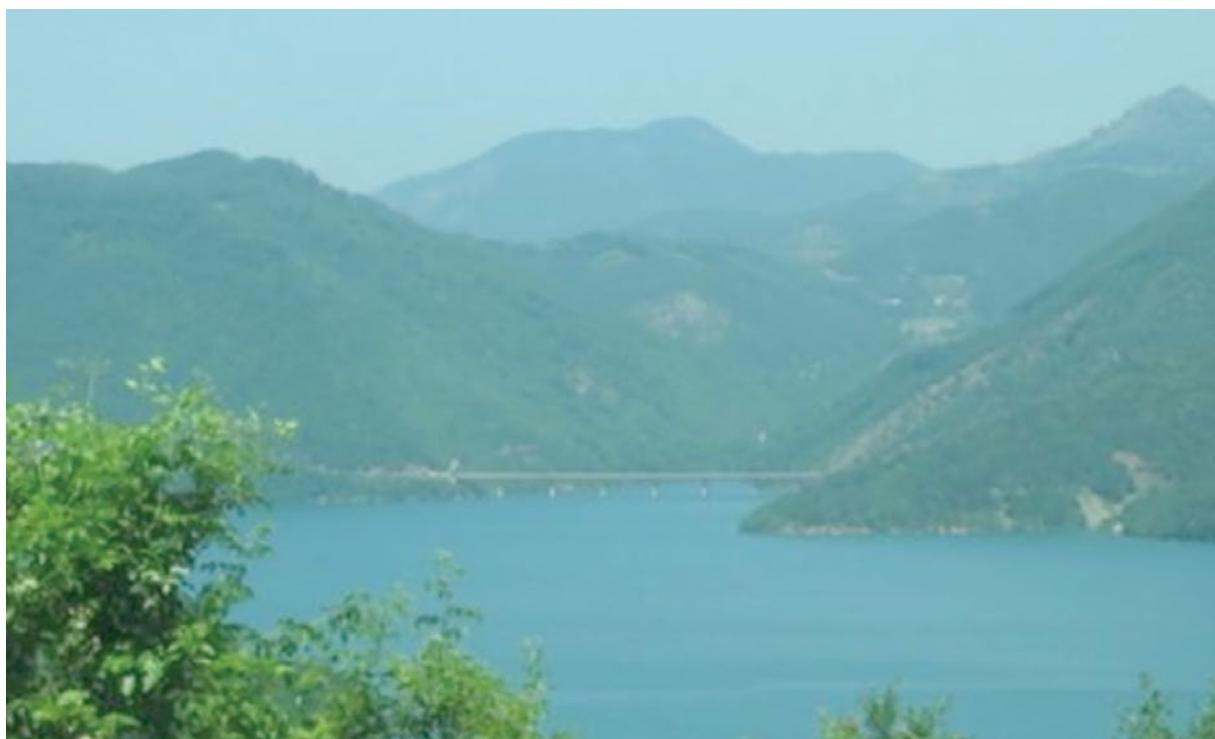
- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima.
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na severnom Kosovu
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokalitete koje su spremne za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje delatnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, inkluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na severnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napretku i doobile informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na severnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Odrediti primer predela i industrijskog nasleđa u opštini Zubin Potok koji će biti uključeni u regionalni plan
- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP), uključujući i pansione

Veštačko jezero Gazivoda, Opština Zubin Potok

Opština Zvečan

Opština Zvečan se prostire na površini od oko 122 km² i obuhvata grad Zvečan i 35 sela. Procenjuje se da ima 16.650 stanovnika sledećeg etničkog sastava: Srbi (preko 96,09%), koji žive u gradu Zvečanu i u 32 sela; Albanci (oko 2,10%), koji žive u selim Boljetin, Lipa i Žaža, Bošnjaci, Romii Goranci (oko 1,80%). Opština Zvečan se graniči sa opštinama Leposavić na istoku, Mitrovica na jugu i Zubin Potok na zapadu.

Materijalno nasleđe

- Arheološko nalazište–srednjovekovni grad Zvečan
- Ostaci crkve Sv. Pantelejmona, grad Zvečan (srednji vek)
- Manastir Banjska, Mitrovička Banja (15. vek)
- Manastir Sokolica, selo Boljetin (15. vek)
- Crkva Presvete Bogorodice, Zvečan (srednji vek)
- Crkva Sv. Paraskeve, Zvečan (srednji vek)
- Kula Isa Boletinija, selo Boljetin (19. vek)

Prirodno nasleđe

- U ovom trenutku ne postoje informacije. Preporučuje se istraživanje.

Nematerijalno nasleđe

- Šivenje i pletenje – necovanje

Preporučene prioritetne akcije koje daju svoj doprinos Regionalnom planu i programu

Podizanje svesti i podsticanje vrednovanja nasleđa na severnom Kosovu

- Organizovati šetnje po okolini/mestima gde postoji nasleđe kako bi se povećala svest lokalnog stanovništva i oni koji tu žive upoznali sa različitim konceptima nasleđa kao i sa životom u samoj zajednici

Kula Isa Boletinija, selo Boljetin,
Opština Zvečane

- Podrška školskim aktivnostima usmerenim ka podizanju svesti u opštini
- Iskoristiti regionalni logo za brendiranje
- Obezbediti redovno prikupljanje otpada i podizanje svesti o značaju čiste životne sredine

Preduzeti neophodne mere kako bi se zaštitilo nasleđe na severnom Kosovu

- Istražiti i identifikovati tradicionalne običaje i ostale oblike kulture i kulturnog nasleđa u Zvečanu kako bi se oni dokumentovali u skladu sa smernicama
- Napraviti mapu za sva graditeljska, pokretna, nematerijalna i prirodna dobra sa relevantnim informacijama i redovno slati nove informacije centralnim vlastima

Izraditi i podsticati detaljnu ocenu, integrisani projekat i planiranje u okviru dobrog Plana za upravljanje nasleđem na severnom Kosovu

- Utvrditi neophodne standarde za turističke usluge i obezbediti obuku za pružaoce usluga na lokalnom nivou
- Napraviti jasnu i ažuriranu mapu turizma koji se oslanja na nasleđe sa svim dobrima koja su spremna za posetioce
- Redovno ažurirati regionalni veb-sajt kako bi ostali bili informisani o najavljenim događajima.
- Obezbediti doprinos za godišnji regionalni izveštaj na temu „Naše zajedničko nasleđe“ na severnom Kosovu.
- Obezbediti odgovarajuće označavanje za lokacije koje su spremne za turizam
- Testirati kulturne proizvode i marketinške stilove u regionu, svako u okviru svoje delatnosti
- Voditi računa o tome da inicijative koje se oslanjaju na nasleđe budu raznovrsne, inkluzivne i upečatljive kako bi privukle članove zajednice i posetioce

Razviti i koordinisati odgovarajuće prakse za upravljanje i brigu o nasleđu na severnom Kosovu

- Organizovati izgradnju kapaciteta za unapređenje veština za upravljanje nasleđem, uključujući i onih za lokalne vodiče
- Učestvovati u redovnim sastancima/forumima kako bi se podelile informacije o napretku i doobile informacije o regionalnom programu
- Poslati brošure i promotivni materijal napravljen na lokalnom nivou PNR koordinatoru

Osmisliti inicijative koje se oslanjaju na turizam na severnom Kosovu koje su odgovarajuće za lokalni nivo i održive

- Odrediti primer predela odnosno industrijskog nasleđa u opštini Zvečan koji će biti uključeni u regionalni plan
- Podržati inicijative malih i srednjih preduzeća (MSP), uključujući i pansione

Promocija i očuvanje šivenja i pletenja – necovanja

Nekada popularno zanimanje žena iz opštine Zvečan – necovanje – polako izumire. Jedan od prvih koraka u očuvanju ovog atraktivnog rada koji izražava kreativnost onih koji se njime bave mogla bi da bude organizacija obuke za zainteresovane mlade žene. Pored toga, takvi proizvodi bi mogli da postanu i brend ovog regiona.

Akcija: Program obuke za necovanje koji bi vodile dve žene koje se i dalje bave ovim zanatom

Partneri: zanatlje, opštinske vlasti, NVO

08

Mlin Z. Bekaja, selo Kućice,
Opština Mitrovica

SPROVOĐENJE PLANA ZA NASLEĐE – NAPREDAK

Tekuće sprovođenje Regionalnog plana za nasleđe najvažniji je deo procesa, a aktivno učešće lokalnih zainteresovanih strana igraće ključnu ulogu u njegovoj efikasnosti.

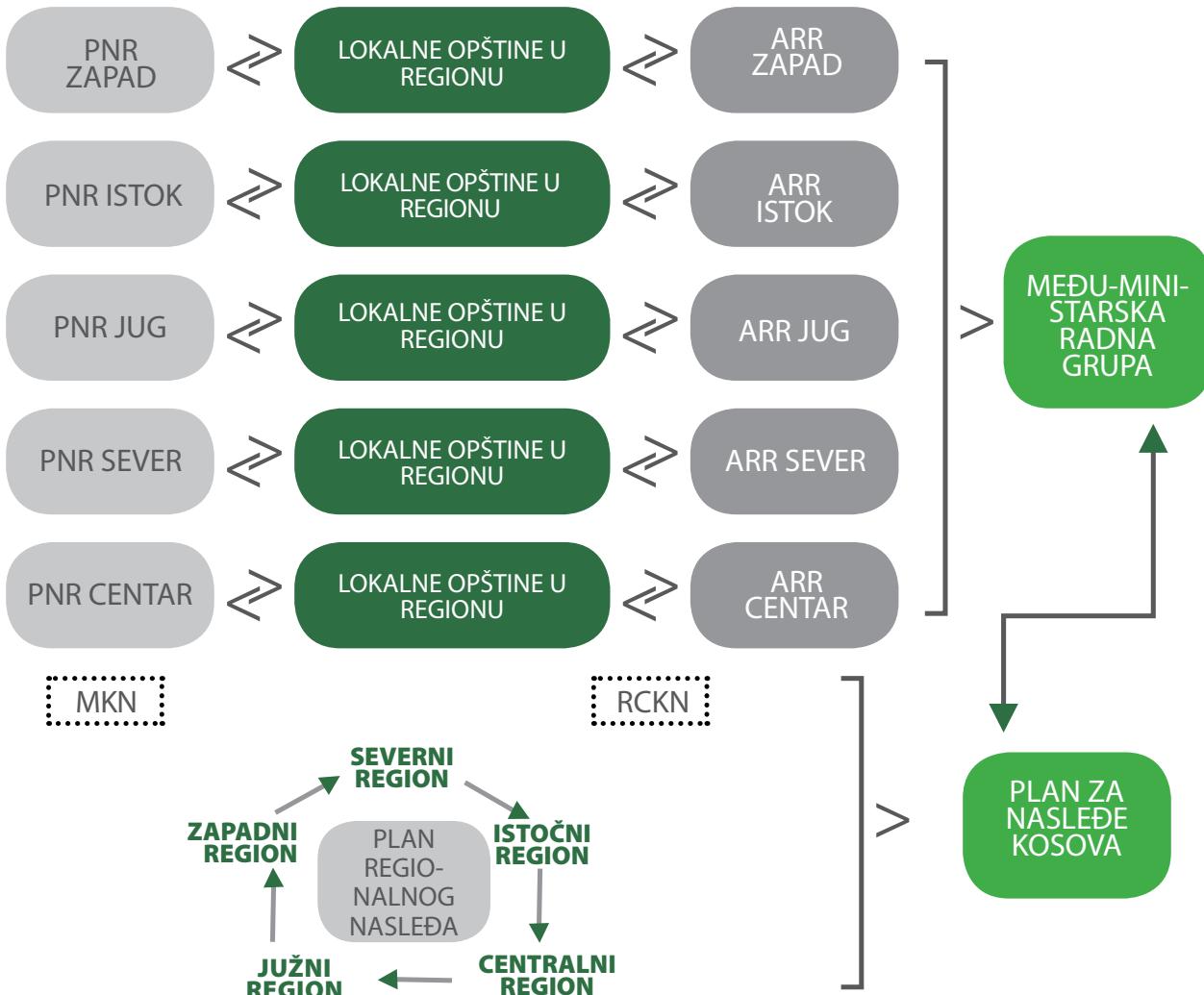
Budući da je proces Plana za nasleđe testiran i da se pokazalo da uspešno funkcioniše u zapadnom delu Kosova, veza između regiona, posebno razmatranje najboljih praksi u zapadnom delu Kosova, od presudne je važnosti za sprovođenje. Pored toga, postoji nada da će profesionalni odnosi koji su uspostavljeni između Irskog veća za nasleđe, Regionalnog parka prirode Vosges na severu Francuske i Balkanske fondacije za nasleđe u Bugarskoj možda biti od pomoći u narednom periodu kada je reč o stručnoj razmeni tokom faze sprovođenja. Isto tako, zemlje koje učestvuju u Regionalnom programu - PPLR Saveta Evrope ostaju deo mreže koja omogućuje razmenu između tekućih projekata.

Da bi se ostvarila koordinacija Programa za nasleđe i raznolikost (PNR) za svaki region je odabran po jedan koordinator. Oni omogućuju, koordinišu i prate sprovođenje Plana za nasleđe koji daje moguće regionalne inicijative uz doprinos nadležnih opština. Stoga, PNR koordinator, uz podršku opština, institucija i zajednica, radi za dobrobit celokupnog regiona. Stalna izgradnja kapaciteta i neprestano unapređenje znanja i veština u ovoj oblasti od presudne su važnosti za proces sprovođenja. PNR koordinator vodi računa o proceni potreba za izgradnju kapaciteta i rešava ih podstičući veze i neprestani dijalog između pojedinaca i zajednica. Dok Plan za nasleđe i njegove preporučene akcije imaju savetodavnu funkciju, promocija i sugestije u vezi kulturnog i prirodnog nasleđa u osmišljavanju inicijativa koje se oslanjaju na nasleđe mogu da variraju u odnosu na sredstva i spremnost opština koje u njima učestuju. Ovaj početni plan igra važnu ulogu u zbližavanju opština i zajednica u regionu oko zajedničke vizije koju svi dele, koja će postepeno postati sastavni deo lokalnih struktura.

“Tekuće sprovođenje Regionalnog plana za nasleđe najvažniji je deo procesa, a aktivno učešće lokalnih zainteresovanih strana igraće ključnu ulogu u njegovoj efikasnosti.”

Od ovog trenutka nadalje, Plan za nasleđe podstiče jedan dinamični proces u kome će sve zainteresovane strane delovati u duhu solidarnosti i sinergije kako bi doprineli svojim regionalnim ciljevima u njihovim opština i unapredili njihovo angažovanje u drugim opština ma kako bi od ovog procesa imali koristi na najpozitivniji mogući način. Razmere te koristi protežu se van granica finansijskih sredstava i uključuju praćenje demokratskog učešća svih zajednica u procesu razvoja i unapređenju kvaliteta života i životne sredine.

PROGRAM NASLEĐA I RAZNOLIKOSTI (PNR) I NJEGOVE VEZE SA MZN I MMRG

Na gornjem grafičkom prikazu naznačene su glavne teme. U idealnoj situaciji, predviđeno je da PNR koordinatora finansiraju opštine učesnice u programu u svojim regionima (na osnovu Memoranduma o razumevanju koji će biti potpisani, kao što je već urađeno u zapadnom delu Kosova). Oni svoj rad treba da obavljaju imajući u vidu sledećih pet tema:

- Istraživanje,
- Promocija,
- Inovativne akcije,
- Stručno usavršavanje,
- Podrška izradi strategije i Plana za nasleđe.

Ovo su neki od predloženih koraka:

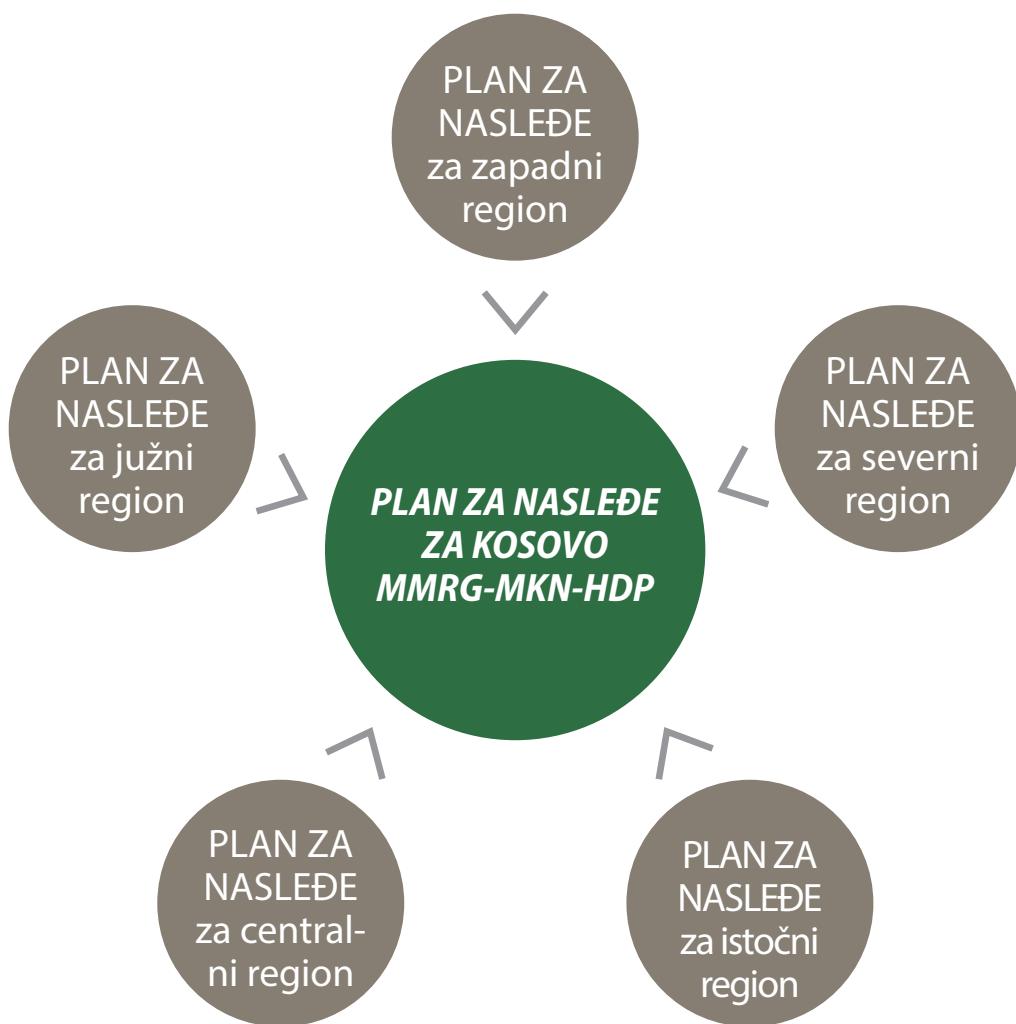
1. Program za nasleđe i raznolikost: koordinatori će biti određeni za svaki od regionala i rukovodiće se istim zajedničkim priručnikom.
2. Uzorni regionalni zajednički programi kao što su Kulturne maršrute (koje se već sprovode u okviru PKRK na zapadu, zajedno sa ostalim inicijativama) iniciraće se od strane koordinatora za PNR u ostalim regionima.
3. Godišnje okupljanje koordinatora PNR-a zajedno sa MKN i MORG.
4. Godišnji izveštaj – Naše zajedničko nasleđe: pregled takvog izveštaja civilnog društva praviće se svake godine kao ključni rezultat procesa plana za nasleđe, u cilju promocije i praćenja njegovog napretka.
5. Planovi za periodičnu reviziju Regionalnih planova za nasleđe (revidiraće se i naknadno ažurirati na svake 3 godine)
6. Lokalne zainteresovane grupe i MKN i MORG, u skladu sa smernicama PNR koordinatora na vreme će napraviti Plan za nasleđa Kosova.
7. Lokalne zainteresovane grupe i MKN i MORG, u skladu sa smernicama PNR koordinatora na vreme će napraviti Izveštaj o Planu za nasleđe Kosova.

Ovo je okvirni scenario. Proces plana za nasleđe je jedan samoregenerišući, ali i dinamičan proces koji će odgovarati na nivo interesovanja, uključenosti i posvećenosti zajednice. Vlasništvo nad ovim procesom će, tokom sledeće godine, preći na lokalne zainteresovane strane i oni će ga s vremenom unaprediti i prilagoditi budućim scenarijima.

Dugoročna strategija

Budući da su Planovi za nasleđe predstavljeni u četiri preostala regiona na Kosovu, danas svih pet regiona – zapad, jug, istok, sever i centar – imaju regionalne planove. Uz pomoć metodologije, alata i primera programa, koji su nastali u okviru PKRK projekta, kao i uspostavljanje koordinatora Programa za nasleđe i raznolikost, uveden je dugoročni model rada.

Iako se Plan za nasleđe odnosi na ceo južni region Kosova, uspostavljanje veze na opštinskom, regionalnom i centralnom nivou jeste od presudne važnosti za delotvoran i efikasan period sproveđenja. U tom smislu, bliska saradnja između Međuministarske radne grupe *, Mreže zajednica za nasleđe i PNR koordinatora u pet regiona obezbediće integritet procesa i doprineni izradi Plana za nasleđe Kosova.

²Ministarstvo kulture, omladine i sporta, Ministarstvo za zaštitu životne sredine i prostorno planiranje, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i tehnologiju, Ministarstvo za poljoprivredu, šumarstvo i ruralni razvoj, Ministarstvo trgovine i privrede (Sekretarijat za turizam), Ministarstvo za lokalnu samoupravu i upravu

Odabrane reference i izvori

Data base of the MCYS (www.transhegemia.org), 2014

OSCE, Municipal Profile, March 2014

An Overview of the Development of Mitrovica through the Years, IKS (Kosovo Stability Initiative publication), 2012

Archaeological Guide of Kosovo, Pristina 2012

Komuna e Vushtrrisë, Analiza Hapësinore, MMPH, Prill 2005 (Report of Municipality of Vushtrri/Vučitrn, Spatial Analyse, April 2005)

M. Šuput, Spomenici srpskog crkvenog graditeljstva XVI-XVII veka, Beograd 1991

PRILOZI

Prilog 1 – Pilot akcije

Godine 2014., u okviru integrativnog pristupa, i kao dodatak istraživanju graditeljskog kulturnog nasleđa i prirodnog nasleđa, istraživani su običaji nematerijalnog nasleđa koji su navedeni u nastavku teksta. To je bio najbitniji deo faze integrativnog rada na terenu i izveštaja studije izvodljivosti kojim je obezbeđena dobra platforma za razvoj Regionalnih planova za nasleđe. Nematerijalno nasleđe koje je popisano identifikovano je i priznato kao nasleđe koje ima vrednost za zajednice, i predstavlja primerke bogatog i raznolikog nasleđa regiona. Nastavkom rada u okviru Plana za nasleđe na listi će se progresivno, u fazama, dodavati novi elementi.

U periodu avgust-oktobar 2014, u sva četiri regiona su sprovedene pilot akcije o običajima iz nematerijalnog nasleđa, uz podsticanje aktivnog učešća zajednice. Tim pilot akcijama su lokalnim zainteresovanim stranama predstavljeni različiti elementi nematerijalnog nasleđa, čime je svaki region postao veoma karakterističan i jedinstven, a istovremeno se i međusobno nadopunjaju.

U pilot akcije u severnom regionu spadale su sledeće akcije:

- Dani nematerijalnog nasleđa: „Obnavljanje tradicija“ u koje spadaju:
 - Ygdyl-tradicionalna igra, Mitrovica: takmičarska igra koju tokom ceremonije venčanja organizuje glava mlađenčjine porodice, koji sakriva predmete koje gosti treba da pronalaze tokom svadbe. Oni koji pronađu skrivene predmete dobijaju nagradu;
 - Ukrašavanje kanom (ukrašavanje mlade), Vučitrn: ukrašavanje mladinog lica kanom dan pre venčanja, po verovanju, da bi se zaštitala od „uroka“ na dan svadbe;
 - Tradicionalne pesme - rapsodije, Srbica: tradicionalne lokalne pesme koje se pevaju bez prestanka minimum dva dana tokom ceremonije venčanja.

Prilog 2 – Članovi radnih grupa

Glavni partneri

Ministarstvo kulture, omladine i sporta
Regionalni centar za kulturno nasleđe u Mitrovici
NVO Mundesia

Članovi regionalne radne grupe

Reze Lodža, direktor RCKN u Mitrovici; Hadrulah Mustafa, direktor muzeja u Mitrovici, Mirsad Ferati, direktor Pozorišta u Mitrovici, FahriJašari, Sekretarijat za kulturu, opštine Mitrovica; HilkiSalihu, arhitekta, RCKN u Mitrovici; Šukrane Begu, Etnografski muzej Vučitrn; Ćazim Nimani, nastavnik; Žaje Peci, Turistička agencija UNION; Mirvete Kukaj – Makedonci, NVO Mundesia; Arjeta Uka, Sekretarijat za turizam; Hilmi Veseli, Vodoprivredno preduzeće Ibar-Lepenac

Članovi međuopštinske radne grupe

Ćamil Sahiti, direktor Sekretarijata za kulturu, omladinu i sport, opština Vučitrn; Džilsime Feka, Sekretarijat za kulturu, omladinu i sport, opština Vučitrn; Šukrane Begu, Etnografski muzej Vučitrn; Bujar Surdulli, nastavnik, opština Vučitrn; Musa Proksić, direktor Sekretarijata za kulturu, omladinu i sport, opština Srbica; Lirie Derguti, etnolog, opština Vučitrn; Faton Zeka, Sekretarijat za kulturu, omladinu i sport, opština Srbica; Blerina Bejtulahu, etnolog, opština Vučitrn; Bahri Sejdij, zadužen za Muzej kulturnog nasleđa; Vlora Vojvoda; Sekretarijat za privredni razvoj, opština Srbica; Mirvete Kukaj – Makedonci, NVO Mundesia

Volonteri i izvršitelji

Isuf Imeri
Baškim Krasnići
Nenad Pantić
Perparim Behrami
Bahri Gaši
Burim Tahiri
Vesel Krasnići

Stručnjaci, predstavnici institucija/organa i privatnih kompanija koje su učestvovale:

Teri O'Regan, stručnjak Saveta Evrope – Irska

Liam Skot, Veće za nasleđe Irske

Valmira Gaši, stručnjak iz MŽSPP

Fadil Bajraktari, stručnjak iz MŽSPP

Nora Arapi, PKŽK centralna tačka iz MKOS

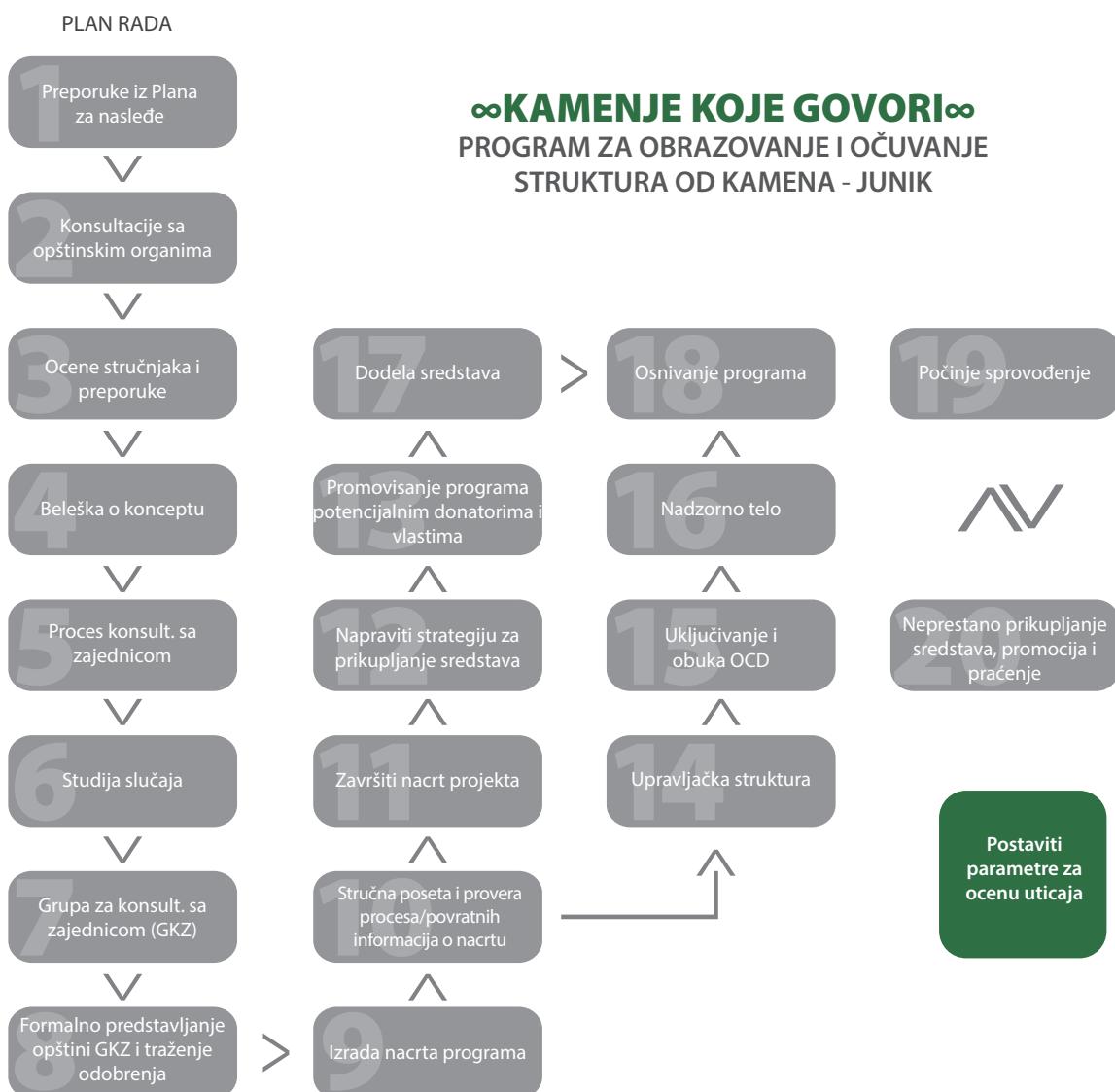
Uragan Alija, lokalni stručnjak za analizu prikupljenih podataka

Redžep Kćiku, veb-programer

Kompanija ASHA

Prilog 3 – Metodologija izgrađena učešćem zajednice

a. Tabela

b. Studija slučaja Junik

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Junik-Case-Study_en.pdf

c. Brošura za program Kamenje koje govori

http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/Stones_en.pdf

d. Studija slučaja Priština

<http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/Kosovo/Publications/20130129-PristinaCS.pdf>

Prilog 4 – Kontrolna lista strateških pitanja za sprovođenje integrisanog pristupa

A. Uključenost zajednice i podizanje svesti

- Obimno neprestano prikupljanje i provera podataka u skladu sa priznatim međunarodnim standardima
- Procena lokalnih struktura, uticaja i problema kako bi se bolje razumele potrebe i želje zainteresovanih strana
- Izgradnja kapaciteta zainteresovanih strana da podignu svest na lokalnom/regionalnom nivou o problemima u vezi sa nasleđem i različitošću
- Saradnja i garancija određenog nivoa koordinacije i doslednosti u pristupu relevantnih partnera
- Promovisanje efikasnog širenja znanja zasnovanog na istraživanju i činjenicama
- Obezbeđivanje uključenosti i učešća svih zajednica i prihvatanje različitih ideja
- Planiranje i preduzimanje istovremenih aktivnosti u cilju podizanja svesti koje će na efikasan način dopreti do zajednica i organa vlasti, obavezno u skladu sa kulturom
- Obezbeđivanje strategija i resursa za lokalne kampanje za podizanje svesti koje su istovremeno i zabavne i obrazovne
- Obezbeđivanje mehanizama za ocenu uticaja

B. Zaštitne mere

- Obezbeđivanje efikasnog sprovođenja sveobuhvatnog i ažuriranog zakonodavstva u cilju zaštite nasleđa
- Korišćenje stručnog znanja o nasleđu
- Izrada odgovarajućih politika, programa i planova za upravljanje
- Neprestano pripremanje spiska i detaljno beleženje različitih kategorija kulturnog nasleđa u skladu sa kriterijumima utvrđenim u Zakonu o kulturnom nasleđu i Smernicama za popisivanje dobara kulturnog nasleđa
- Praćenje i sprovođenje projekata za konzervaciju u skladu sa utvrđenim kriterijumima i procedurama, u skladu sa razumnim zahtevima vlasnika/korisnika i sa programima i planovima lokalnih vlasti
- Imati na umu „Arheološku mapu“ regiona kako bi se mogle preduzeti preventivne akcije ako se planira izgradnja ili druge aktivnosti u oblastima gde postoje arheološke strukture
- Podrška izradi smernica kako bi se podržalo očuvanje, integracija i unapređenje postojećeg kulturnog i prirodnog blaga
- Biti na oprezu i koristiti svaku priliku da se podstiče partnerstvo u cilju revitalizacije graditeljskog nasleđa između odgovornih institucija, lokalnih vlasti i vlasnika
- Usredsrediti se na dugoročni uticaj u izradi integrisanog pristupa održivoj i integrativnoj mreži nacionalnih parkova i rezervata

C. Planiranje i projektovanje

- Temeljna ocena sa svim zainteresovanim stranama, naročito lokalnim zajednicama
- Realistična analiza organizacionih i operativnih kapaciteta
- Veća saradnja i koordinacija između institucija, civilnog društva i lokalnih vlasti
- Sveobuhvatan Plan za upravljanje nasleđem: postavljanje prioriteta, tehnička ocena i studija izvodljivosti
- Posebno voditi računa o uključivanju marginalizovanih zajednica
- Međukulturalna osetljivost prema postojećim grupama na osnovu godišta, geografske lokacije, sposobnosti, pola, rase, etničke pripadnosti
- Sveobuhvatna analiza opcija za prikupljanje sredstava i situacije na tržištu
- Delotvorna kampanja za informisanje javnosti
- Dobro planiran mehanizam za praćenje i ocenjivanje, imajući u vidu fazu nastavka
- Blagovremeno i tačno dokumentovanje
- Odgovarajuće mogućnosti za stručno usavršavanje

D. Mere za upravljanje zahtevaju da se:

- Ostane veran zadatim parametrima sa kojima su se saglasile zainteresovane strane;
- Obezbedi sistematska kontrola kvaliteta robe i usluga;
- Održava balans između zadataka i procesa;
- Praćenje i ocena tretiraju kao proces učenja;
- Pažljivo usklađuju finansijski i ljudski resursi, i programske aktivnosti;
- Redovno vrše ocene i analiza podataka kako bi se mogli prilagoditi promenama;
- Bude svestan potencijalnih veza i mogućnosti za saradnju kako bi se sačuvali resursi i izgradili partnerski odnosi;
- Zainteresovane strane redovno obaveštavaju o napretku projekta kako bi se pojačala njihova uključenost;
- Promovišu završeni radovi kako bi se pokazao napredak i privukli interni i eksterni donatori, partneri i investitori.

5.5 Kulturno nasleđe i turizam podrazumeva:

- Prepoznavanje činjenice da turizam koji se oslanja na nasleđe može da pruži glavni doprinos razvoju lokalne privrede;
- Prepoznavanje da projekti u vezi sa nasleđem mogu da unaprede turizam kada se izvode u sklopu integrativnog turističkog paketa koji se oslanja na nasleđe. Bilo bi dobro da projekti koji se uklapaju u dobru turističku infrastrukturu i komercijalni razvoj kao što su restorani i pružanje smeštaja dobiju prioritet;
- Obezbeđivanje uključenosti i integrisanja lokalnog stanovništva na mesta gde postoji lokalno nasleđe i sa njim povezan razvoj turizma koji se oslanja na nasleđe;
- Da se prilikom razvoja i predstavljanja turizma koji se oslanja na nasleđe, u svakom trenutku bude osetljiv na kulturnu raznolikost lokalnog stanovništva i turista;
- Nastojanje da se predstavi izbalansirana priča o nasleđu i istoriji regiona, vodeći računa o tome da prezentacije i ponuđene informacije u svakom trenutku budu zasnovane na dobrom stručnom znanju i istraživanju;
- Vođenje računa o tome da se razuman deo prihoda koji se ostvaruje od turizma koji se oslanja na nasleđe usmeri nazad ka očuvanju nasleđa.

- Prepoznavanje činjenice da postoji rizik da iskorišćavanje jedne dimenzije nasleđa u vidu turističke atrakcije u nekoj oblasti može da ugrozi očuvanje ili čak i sam opstanak ostalih nasleđenih resursa u toj oblasti;
- Shvatanje da će turisti koji obilaze nasleđe očekivati standarde koji postoje na međunarodnom nivou kada je reč o lokalnoj fizičkoj i ugostiteljskoj infrastrukturi;
- Pre predstavljanja lokaliteta sa nasleđem kao turističkih atrakcija, vodite računa o tome da se preduzmu neophodne mere za zaštitu nasleđa;
- Pre predstavljanja lokaliteta sa nasleđem kao turističkih atrakcija, vodite računa o tome da se preduzmu mere za zaštitu zdravlja i bezbednosti;
- Prepoznavanje da nekoordinisani turizam koji se oslanja na nasleđe može da uzrokuje negativan uticaj na lokalno stanovništvo kao što je gubitak privatnosti, veća gužva u saobraćaju, oštećenje imovine i lokalne javne sredine, kao i remećenje lokalnog stila života.

U okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Podrška promociji kulturne raznolikosti”, ovaj Plan za nasleđe ucrtava put za ponovno povezivanje, udruživanje i pomirenje između ljudi, njihove zemlje i njihovog nasleđa. Plan poziva i širu dijasporu svake opštine da napiše zajedničku priču o mudrosti, razumevanju i napretku, obezbeđujući svim građanima dinamičan proces za podelu te priče sa susedima i posetiocima.

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Support to the Promotion of Cultural Diversity

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo između 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su mir, prosperitet i sloboda za svojih 500 miliona stanovnika u pravednjem i sigurnijem svetu. Da bi se ovo ostvarilo, zemlje EU su uspostavile radna tela radi vođenja EU i usvajanja svog zakonodavstva. Najbitniji od ovih tela su Evropski parlament (koji predstavlja evropske narode), Savet Evropske unije (koji predstavlja nacionalne vlade) i Evropsku komisiju (koji predstavlja zajednički interes EU).

<http://europa.eu>